

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Chlouba podagry od Willibalda Pirckheimera, překlad Jiřího Karolida

(Edice a komentář)

Chlouba podagry by Willibald Pirckheimer, translation Jiří Karolides

(Edition and commentary)

Magisterská diplomová práce

Hana Ziková

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci 5. 5. 2020

Děkuji paní Mgr. Janě Kolářové, Ph.D., za vedení této práce, cenné rady, připomínky a velice přátelský přístup. Také děkuji za pomoc s překlady z latiny. Dále děkuji svému příteli, Tomáši Machalovi, za pomoc s anglickou literaturou. V neposlední řadě děkuji své mamince, která mě trpělivě podporuje po celou dobu studia.

Obsah

1	ÚVOD.....	5
2	EDICE CHLOUBA PODAGRY	6
3	EDIČNÍ POZNÁMKA	30
3.1	ZÁSADY A PRAVIDLA TRANSKRIPCE	30
3.1.1	GRAFIKA	31
3.1.2	HLÁSKOSLOVÍ A TVAROSLOVÍ	35
3.2	SEZNAM EMENDACÍ.....	37
3.3	SEZNAM ZKRATEK	38
4	VYSVĚTLIVKY	39
5	SLOVNÍČEK POJMŮ.....	42
6	KOMENTÁŘ	46
6.1	Autor Willibald Pirckheimer	46
6.2	Překladatel Jiří Karolides z Karlsperka.....	47
6.3	Tiskař Daniel Sedlčanský nejstarší.....	50
6.4	Chlouba podagry	51
6.4.1	MÓDNÍ NEMOC HUMANISMU	53
6.4.2	DALŠÍ SPISY S TEMATIKOU PODAGRY NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	56
6.4.2.1	Olomoucká anonymní báseň Laus podagrae	56
6.4.2.2	Viktorin Rhacotomus Vodňanský z Greifenberka	57
6.4.2.3	Jiří Bartholdus Pontanus z Braitenberka	57
6.4.3	POSTAVA PODAGRY	59
6.4.3.1	Příčiny příchodu Podagry k nemocným	59
6.4.3.2	Dvě tváře Podagry – dominantní vs. bezbranná žena.....	61
6.4.3.3	Fyzický zjev Podagry a jejích obětí	63
6.4.3.4	Užitky a výhody Podagry	64
6.4.3.5	Vztah Podagry ke svým obětem.....	66
7	ZÁVĚR.....	68
	ANOTACE.....	70
	RESUMÉ.....	72
	PRAMENY	73
	SEZNAM LITERATURY	73

1 ÚVOD

Cílem diplomové práce je přiblížit čtenářům dílo *Chlouba podagry* z roku 1597 prostřednictvím moderní edice. Jedná se o spis německého humanisty Willibalda Pirckheimera. O český překlad se postaral uznávaný latinsky píšící humanista Jiří Karolides z Karlsperka, který jím tak zajistil zřejmě jeden z prvních překladů do vernakulárního jazyka.

Dílo tematizuje personifikovanou postavu Podagry, která se výmluvností a humorem snaží obhájit svou nevinu před soudem. Zároveň se i vychloubá užitky a výhodami, které zajišťuje svým obětem. Tematika satirických skladeb, které zesměšňují různé nemoci, se dostává v 16. století do popředí.

První část diplomové práce je věnována transkripci textu do současného diakritického pravopisu. Veškeré změny budeme provádět s ohledem na jazykové zvláštnosti spisu. Při přepisu se budeme řídit několika dostupnými zásadami a edičními pravidly, které poté shrneme v *Ediční poznámce*. Zastaralé pojmy a zmiňované osobnosti v našem edičně zpracovávaném textu vysvětlíme dále v oddílech *Vysvětlivky* a *Slovníček pojmů*.

V druhé části se okrajově zaměříme na život a dílo autora Willibalda Pirckheimera, překladatele Jiřího Karolida i tiskaře Daniela Sedlčanského nejstaršího. Pokusíme se žánrově vymezit dílo *Chlouba podagry* a objasnit, proč byl právě tento žánr v období humanismu tak oblíbený. Dále seznámíme čtenáře také s obdobnými díly vyskytujícími se na českém území, jež se mohly naším zpracovávaným spisem inspirovat. Poté se zaměříme na samotnou postavu Podagry a její charakteristické rysy.

2 EDICE CHLOUBA PODAGRY

(9r)

Chlouba podagry:

v latinském jazyku od Wilibalda Pirkhajmera sepsaná a před 27 lety
v Štrospurce vydaná.

Nyní pak od M. Jiřího Karolidesa z Karlsperka, Jeho Milosti císařské
poety v češtinu přeložená.

Quisquis es, hic cui morbus gravis est,

Te ludi riderique feras:

Nam haec huius morbi natura est.

Kohož dna trápí těžce,

nerod' se hněvati,

dej s sebou žertovati:

neb ta nemoc tomu chce.

Vytištěná v Starém Městě pražském u Daniele Sedlčanského. Léta 1597.

(9v)

AD M. GEOR. CAROLI

dem a Carlsperga etc. Podagrae

interpretem.

Ornas Podagram versibus Bohaemicis

ornatus alma laurea.

Summo a monarcha? Sed leves aiunt, agit

nugas Poeta Caesaris?

Offendit argumentum. At exemplum novum

Non est: Legant priscos velim.

Ranarum Homerus lusit et murum simul

*Pugnas: moretum autem Maro.
Sic moriae laudes Erasmus edidit
Magnus: loca rides Zoile?
Ridenda non sunt quae levandis mentibus
Dantur stylo voluptabili.¹*

Georgius Dicastus

(10r)

Urozeným, panu Mikulášovi staršímu Vodňanskému z Čazarova, Jeho Milosti císařské na Horách Kutnách rychtáři, a panu Zikmundovi Kozlovi z Ryzenholu, na týchž horách šefmistru, t. č. panům a přátelům mně laskavě příznivým.

Službu svou vzkazuji, urození páni a přátelé mně laskavě přízniví, zdraví výborného i jiného všeho nejlepšího přeji vám věrně rád. Zůstává mi v dobré paměti, kterak, když jsem u vás léta pominulého byl, oba dva na podagru ste sobě stěžovali a nemoha jeden druhému k zapuzení ji rady dáti, přátelskými šprýmy a žerty jste se těšili, aby tudy aspoň myslí vaše, poněvadž tělu tak snadné nebylo, k občerstvení a (10v) krátkému na těžkost nemoci zapomenouti, přijítí mohli. A protož od té chvíle, uznáv vás jakož v řádu a spravování obce, v přátelském srozumění, tak i v nemoci podagrické věrné tovaryše býti, na to sem myslil, abych vám nětco pro potěšení a polehčení v té těžkosti vaší sepsal. Nemoha pak ku polehčení opravdovému a zhojení toho neduhu nic najítí (poněvadž dle zkušeného zdání onoho poety: *Solvere nodosam nescit medicina podagram*², a k mé profesi lékařství nepřisluší) obral jsem ku potěšení knížku, v níž se podagra sama v svých ctnostech a užitečích vychloubá, a tudy k občerstvení a smíchu, pod tím pak i ku

¹ Překlad (volně): *Oslavil jsi podagru českými verši, vavřínem ověnčený básníku. Korunovaný nejvyšším panovníkem? Oni teď říkají: císařův poeta tvoří lehké hříčky? Nabízí se argument: není to nový příklad, jen ať si přečtou předchůdce. Homér si pohrál s válkou žab a myší, venkovské jídlo oslavil Vergilius, chválu bláznovství vydal velký Erasmus. Ještě se směješ žertům, závistníku? Není směšné to, co ulevuje myslí a je psáno rozkošným stylem.*

² Překlad: *Lékařství zahojit podagru neumí.* Autorem citátu *Tollere nodosam nescit medicina Podagram* je Ovidius. Citát pochází z díla *Epistolae ex Ponto*.

poznání pravého gruntu svého a zdravému naučení pacientů svých ponoukajíc, přivozuje: ale že knížka ta latinská by(11r)la a ne všickni, kteréž ta nemoc trápívá, pro neznámost jazyka rozuměti ji mohou, nýbrž také že latinských exemplářův se nedostává: protož na česko jsem ji přeložil a vůbec pod jménem vaším vydal (ne že byste latinské řeči nerozuměli, oba zajisté v svobodných uměních a jazycích hned z mládí dobře vyučeni jste), tak aby spolu outrpníci vaši, jíchž veliký počet těchto let se nachází, mohli se ji potěšovati, aneb aspoň když jim těžké ležení bývá, pozaneprázdniti, čas sobě krátiti a na bolest pozapomenouti. Nenaději se pak, aby kdo práci mou zle vykládati měl, poněvadž ten latinský spis všechněm, kdož ho dojíti mohou, vděčný a vzáctný jest, a tuto mého nic, krom výkladu, není: než v tom bych každému rád posloužiti chtěl, kdo má jakou z své podagri(11v)cké těžkosti škodu, aby tuto občerstvení a svůj vlastní smích snadně a bez veliké práce najíti mohl. Vás pak, páni a přátelé mně laskavě přízniví, žádám, abyste tuto práci mou kratochvílnou a mé upřímné k vám ohlášení na dobrou stránku obrátili, a jakož jste se otcovskou láskou ke mně hned spočátku seznámení našeho nachejlili, tak ji stále a příznivě vždycky chovali, nebo tím umyslem a na dotvrzení toho všeho tuto knížku vám připisuji a v své povolné službě se zakazuji. S tím vinšuji vám, aby od vás všecka těžkost podagry knížkou touto vyšla a vy na těle i duši dobře a zdravě se měli. Datum v Praze první čtvrtek léta Páně 1597.

M. Jiří Karolides
z Karlsperku etc.

(12r)

Podagra sama o sobě a od sebe

mluví:

Znám a vím, spravedliví soudcové, jak jest věc těžká a nebezpečná pro nenávisť lidí, domnění jednou v kořeněné a zastaralé z lidských myslí vyníti, zvláště pak z myslí lidu obecného, který z vsteklosti jakési a prchlivosti více kvapně než opatrně obyčej má o všelikých věcech souditi. Aniž jest co divného, poněvadž pravého rozsudku nemá, by i beze všeho rozdílu soud vynášel. Nebo, prosím, jak může spravedlivě souditi, když nemoudrostí přemáhá opatrnost, všetečností rozum a zlou náruživostí srdce, dobrou radu? Pročež velice jsem z toho potěšena, že jest aspoň již jednou čas přišel a toho mi se dostalo, abych mohla hánkám odporníkův mých odpovídati, a což na mne lid obecní zcítá, toho se očistiti, aby vždy tudy konec přišel nepravému mne pomlouvání a já abych mohla tím volněji a svobodněji svou věc vésti a vznášeti.

Ačkoliv pak, páni soudcové, ne tak mnoho mně na tom záleží, jako vám, kdyby někdo na samou žalobu, bez vyslyšení, nejsa (12v) důvody přemožen, měl odsouzen býti. Nebo tím způsobem mohl by třeba nejlepší člověk od nejhoršího obžalován a v podezření dan býti, až i k odsouzení, a naposledy i o hrdlo přijíti.

Protož ne bez příčiny netoliko to poctivé zasednutí vaše, ale také i tvař vaše, s jistým znamením milostivosti a vlídnosti mne velice těší, a tak posilňuje, že mi se zdá, jako by srdce mé všeho strachu a podezření svého pozbylo. A proč bych sice se měla báti, vědouce že taková jest moudrost, upřímnost, dokonalost a spravedlnost vaše, která netoliko nětco zlého smysliti o vás zbraňuje, ale nýbrž dává naději ke všemu dobrému, což je od lidí za svaté, spravedlivé, pobožné, a na vaší dobrou pověst příslušné soudí a drží?

Prvé však než bych co k té při mluvíti začala, pokorně vás jakožto spravedlivých soudcův žádám, abyste bedlivě a laskavě slova má až do konce vyslyšeli, a mě toho, abych svůj řád a obyčej v svém mluvení zachovati mohla, milostivě přáli a dopustili.

Potom také, máte-li kdo jaký hněv proti mně, ten abyste mimo sebe pustili, nepřízně na stranu odložili, netrpělivost zavrhli, a (13r) víceji podstaty pře a příčin pozorovali, vážili a soudili, nežli nařku odporné strany a mé osoby.

V tom mi též za zlé nemějte, jestliže domnění nějaké nepravé a všetečně proti mně smyšlené řečí svou zavrhu, příčinami jistými zemdlím a pravdou naposledy přemohu. Nebo stane-li se to, budu jistě tomu věřiti, že při vás víceji muože pravda a spravedlnost, nežli nešlechtnost, závist všeliká a mnohých lidí pomlouvání, hanění i utrhaní.

Mámť pak tu nepochybnou naději, že to ukáží, kterak ty všechny zlé věci, kteréž mi mojí protivníci přiřítají, ne tak mou, jako jejich vinou přicházejí: a nachází-li se co takového zlého, to že mnohém snesitedlnější jest, než by oni se nadáli a rozsouditi uměli.

Naposledy i toho dovedu, že svým k mnohému dobrému sloužím, a častokrát veliké a nesčislne oužitky s sebou jim přináším.

Nelekejte se a nekormuťte se, soudcové, ale jakž jste začali, pokojně mne vyslyšte. Nebo neprovedu-li toho všeho patrně, več sem se dala, bude na vaší moci a vůli mne po vyslyšení pře odsouditi. Což stane-li se, (13v) vy bez všeliké ouhony a podezření zůstanete, a já, budu-li přemožená, z žádné pokuty se vytáhnouti nebudu moci. Pak-li vše, což jsem připověděla, prokáží, žádám, abyste ne tak láskou se ke mně sklonili, jako na vaše povinnosti pamět měli, tak abych já při tom, čehož spravedlnost a práva dopouštějí, vaším spravedlivým ortelem zůstavena mohla býti.

Dále, prvé než bych proti žalobě protivníkův mých odpor klásti začala, vidí mi se především za nejpotřebnější věc, na pokřik a zlé domnění lidu obecního odpověd dáti. Nebo tak říkají nepřátelé mojí: Jsi-li (prý) tak dobrá a tak mnoho oužitků s sebou přinášíš, proč všickni tak náramně na tebe nevraží? Proč tě klnou a v ošklivosti mají? Nebo jakkoliv pověst často pravdy chybuje, však ne vždycky, zvláště když již se zastará a všudy rozmůže.

Ale nech, já se zas zeptám těch svých milostných žalobníkův: proč obyčejně pacholata mistry své, byť byli nejmoudřejší, v nenávisti mají? Proč zlí lidé práva, i ta nejlepší, hanějí? Proto ovšem, že mistři učedlníky své v dobrém umění cvičí

a šlechtnosti je vyučují. Práva pak nešlechtníkům přítrž činí, aby nemohli (14r) všeho, což by se jim chtělo a vidělo, svobodně páchatí.

Avšak ne hned mistři jsou zlí proto, že jich pacholata nenávidí: aniž práva sou nespravedlivá, jakž od zlých lidí v pohanění zůstávají. Ale spíšejí pacholata rozumu a soudu dospělého nemají a rovně jako ti, kteří zimnicí hoří, o nápoji, tak mládež o cvičení zle soudí. Zlosynové pak, jsouce všelikými nešlechtnými skutky zmazáni, raději by tomu chtěli, kdyby práva potlačena byla, aby jim všechno zlé činiti slušelo, a což by koliv se jim zlíbilo, než by jejich zlí skutkové měli co v nějaké uzdě kroceni a zdržováni býti. Protož ne hned ten za zlého má jmín býti, který od mnohých, ale ten, který spravedlivě a od dobrých lidí za zlého odsouzen jest. Rovně jako ne každý dobrý jest, kterého mnozí, ale ten toliko, kterého dobří v pravdě chválí. Nebo poněvadž vždycky větší počet zlých jest, žádný by dobrým dle jejich soudu býti nemohl, proto, že jiného chváliti obyčeje nemají než sobě podobného. Netoliko pak soud nesmyslné obecné chasy u dobrých lidí málo vážný bývá, ale častokrát se trefuje, že které zlí lidé za zlé vykládají, ti dobří muži a šlechtní jsou: jako na proti tomu, ti nejhorší a (14v) nejneuzitečnější se nacházejí, kteří vůbec až do nebe vychvalováni bývají. Pročež ten slavný Pláto dobře říkával: Cožkoliv obecný lid schvaluje, byť pak zdalo se při sobě nějaké znamení ctnosti a dobroty míti, však pro tu samou příčinu, že se chasy obecní líbí, aby podezřelé bylo, hodné jest.

Nechaž tehdy přestanou protivníci moji nesmyslné obecní rozprávky a utržky mi vyčítati, a nechť raději svá neštěstí, bolesti a těžká trápení, kteráž často snášeti musejí, sami sobě připisují. Nebo zajisté tak živi sou, tak žerou a všelikými zbytky a rozkošmi neskrovnými oplývají, že mne bezděk a často i proti přirození, abych do jejich tovaryšství pospíšila, nutkají a táhnou. Jakož já zřídka a hned nikdá dobrovolně, než vždycky s přinucením je navštěvovati obyčej mám. Kdybych pak zhoubou, jakž oni praví, všeho lidského pokolení byla, nejen některým, než všem bych těžká býti musila: ale tak jest to vzdálené ode mne, že netoliko všem škoditi nechci, nýbrž raději od mnohých se vzdaluji a před nimi utíkám. V pravdě toho sedlského, robotného a pracovitého lidu sobě nemnoho libuji, kteříž zřídka odpočinutí mají, ale ustavičnou práci tělo své zsužují a trápí, (15r) hlad často trpí a hrubými pokrmy se nasýtí, žízeň truňky vody uhasí, chatrně se odívají a mnohým

mizerněji léhají a kteří se na to oddali, že všech rozkoší se odpověděli. Ale moji pak miláčkové žalobníci, když ve dne i v noci kvasí a hodují, v zahálce chřadnouce leží, na měkkých polštářích sedí, pracem jako nějakým vředům se vyhejbají, rozkošmi nezřízenými všelikými, zvláště pak frejem se hubí a v síle své scházejí, pokrmy nejstklostnější a nejlahodnější po zemi i po moři vyzbíhají a shledávají, kořením rozličným sobě chut opravují, truňky ne z žízně, ale zlé žádosti a navyklosti sobě odměňují a vrchovatě nalévají, a ti na víně domácím nepřestávají a jim žízně zahnatí nechtějí, ale raději ji v sobě cizokrajným a neznámým rozpalují, na nejměkčejších peřinách a modracích se válejí, a netoliko nádherně, ale také potvorně se odívají, a tak všech nádherností v rozkošech, kteréž zlá žádost lidská vymyslíla, zle užívají, takže jednou měrou duši i tělo mordují a častokrát mně, ješto jsem nad jiné rozmazaná, stklostná a nádherná, přílišnými rozkošnými zbytky veliké nechutenství činí: všecku pak vinu na mne obyčej sčítati mají, na to nic nepa(15v)matujíce, že nedobrým chováním svého těla a nemírností v jídle a v pití sami sobě k tomu posloužili.

A tak když sami nejvíce se mejlí a bloudí, však předce (bez Boha a práva) na mě žalovati a mne pomlouvati a po lidech roznášeti nikdá nepřestávají, tak jsouce spravedliví, jako kdyby kdo svývolně a násilně sám do ohně anebo do moře vskočil a potom ohni nebo vodě to přičítal, jako by oheň aneb voda příčinou největší jeho nebezpečností byla, ješto by on sám svévolně o hrdlo své se připravil. Ale taková jest lidská povaha, že každý vlastní svou vinu rád na jiného cpá a sčítá, aby žalobou svou sebe vymluvil a očistil, byť třeba sám všeho zlého původem byl.

Já jistotně k tomu nevedu, abyste mým holým slovům věřiti měli, ale žádám, milí soudcové, abyste na mé odporníky pohlídli: patřte prosím na jich těla, na jich tváře, na jich kůži, vizte usta, sudte barvu, znamenejte vzezření, vyšetřte chodu, a neseznáte-li toho, že jsou ta všeckna znamení přílišné a nezřízené nemírnosti a nestřídmosti tělesné, nejsem proti tomu, abych třeba, vedlé ortele vašeho, smrti neměla podstoupiti. A tak tehdy ne já jsem tak zlá a škodli(16r)vá, ale oni sami, kteří mne stklostnostmi a svými lahůdkami navnadili: oni zajisté jsou, kteří mne bezděk k sobě tahnou, oni vše nazpět činí, a potom na mne všecku {m}[v]inu obracejí. Přijdu-li k nim, rádi by mne odbyli, odejdu-li, nešlechtností svou zase mne k sobě vábí a přivolávají: v nemoci zdraví a v zdraví nemoci hledají:

vlastního zdraví zanedbávají a nic ho sobě neváží a zase při mně ho vyhledávají nepřestávají: sami sobě zle činí a na mne, abych jim dobře činila, jako bych jim tím dlužna byla, křivě se domlouvají, chtějí nenáležitě živi býti, a mě proto nevážně zlořečiti.

Považtež tehdy, soudcové, jsou-li ti hodni toho čeho užiti, na které vlastní jich život žaluje, které postava, posuňkové a nespůsobilost těla pronáší, které zvyklost zastaralá štrafuje.

Nemyslí na to, že jísti a píti mají proto, aby živi byli, a ne proto živi býti, aby toliko jedli a pili. Nesoudí toho při sobě, že toliko pijanové a kteří se jen o břicho starají, na mne nevraží. Nebo žádný a hned naprosto žádný tak hrubě na mne nežaluje jako hodovníci, žádný mne z ukrutnosti neviní jako rozkošníci, žádný mne bez vyslyšení na smrt neodsuzuje než chlípníci. (16v) Poněvadž pak to všecko tak samo v sobě jest, medle smějí-li jen pisknouti proti tomu nepřátelé mojí? Smějí-li vám na oči přijíti? Smějí-li pokutu, na kterou mne nevinně odsuzují, z sebe skládati?

Ale já jsem jim nemilá a nepřítelkyně, proto-liž tedy oni chtějí tak se nade mnou nepřítelkyní pomstiti, aby sami nejukrutnější nepřátelé nalezeni byli? Zajisté domnívají-li se oni, že mně tak zošklivené a potupené nemá žádná milost učiněna býti, proč vši silou o to se snaží, abych k nim přicházela?

Proč takového života nevedou, abych já nad nimi žádného práva neměla? Nebo konečně kdyby někdy tu svou rozpálenou chlipnost skrocovali, a ne tak nestydatě aneb žádostivě všelikých rozkoší zle užívali, snad by mne někdy milostivější k sobě seznali: a byla-li bych ukrutnější, nežli by zasloužili, aspoň by proti mně k hněvu a naříkání hodnou příčinu měli.

Ale těžce se ten od vína zdrží, kterýž jiného nic neumí než hodovati, těžce se k střídmosti a dobré práci obrátí ti, kteříž ve všem svém životě, s jinými v hodování a pití nemírném, cechovati navykli. Nechažť tedy trpí, čemu se vyhejbatí nechtějí, a (17r) nechť jsou sobě veseli, jakž živi býti přivyk[li]. Ja zajisté tak soudím, že ti, kteří se na to, aby jen v hodech nemírných a nezřízených rozkošech život svůj strávili, oddali, zdraví a života hodni nejsou.

Nebo velice se mejlí, kteří na takových rozkošech a hodech sobě zdraví zakládají, jako tiť jsou moudří, kteří za zdravého života nezřízené své žádosti krotí a ustavičně o zachování dobrého zdraví přemejšlejí.

Dále když mne již mnohými spůsoby k sobě navnadili a tak daleko prošlým časem a nesčíslnými lahůdkami sobě v poslušanství uvedli, po ty hned zase vybyti a všecku vinu na mne sčísti usilují. Ale co jest divného? Jestli i já jim odpírám a někdy sluš[n]ě nad nimi se vymstívám, a nemilostivěji, než by oni sobě vinšovali, pro křivdy, kteréž od nich snaším, s nimi zacházím? A protož mnoho bych jim těch mohla vyčísti, kteří, když z nouze a z mušení velikou chudobou jsouc přinuceni, v kterouž skrze svou neskrovnost upadli, od stkvostnějších jídel a nápojů se zdržovali, k prvnímu zdraví zase přicházeli, čehož by se nikoli státi nemohlo, kdyby oni sami sebou [s]píšeji než já nimi vinni nebyli. Ale však poněvadž já pracem se vyhejbám a střídým žádného pří(17v)koří nečiním, patrně se vidí, jsem-li já křivá a neprav[á], čili dobří žalobníci moji.

A co se pak na osobu mou vlastně sčítá, tak sobě toho málo vážím, že se ještě tím chlubiti smím, vědouc o tom, že jakákoliv sem, ke všem zároveň a jednostejně se chovám, k králům, papežům, knížatům, bohatším, chudším, urozeným i neurozeným. Nebo zajisté u mne žádných osob přijímaní žádného rozdílu není, leč že déleji a častěji u stkvostných a rozkošných než u střídýmých a vína nepijících zdržovati se musím, nejedno proto, že oni mě tak chlácholí a lahodí, ale že časem násilně jako tuhou vazbou mne u sebe zdržují.

Přes to mohl by někdo říci, že jen ne sami ožralci ode mne tak zsužovaní bývají, ale také začasť i střídme lidi, a kteříž se velice od hodování a zbytečnosti zdržují, těžce trápím. Nechtť jest to tak, však se to zřídka trefuje a stává. A protož nemůže se spravedlivě za obecný příklad a důvod položiti. A je[š]tě i tehdáž ne tak na mne se to má sčítati jako na jich rodiče.

Nebo co jest divného, když někteří rodičové, js[o]uce nezdrávi, sobě podobné děti také plodí?

Nic zajisté není příhodnějšího, jako (18r) aby se syn otci podobný narodil. Jakýmž tehdy právem, co na toho z přirození aneb z nedostatkův rodičův připadlo, mně se to přičísti moci bude, zvláště poněvadž ani erbové, ani slavných statkův dědictví mně se od nich nepřipisuje?

Nechažť tedy přestanou cizí vády, jako by mé vlastní byly, na mne cpáti, a mají-li to za věc spravedlivou, aby po předcích svých z slávy, důstojenství a bohatství se těšili a radovali, nechť se také nehněvají, když nápadem nemoci a neduhy jako dědičně po nich berou. Nebo jestliže svůj život mírně vedou a od daremných kvasův a zbytečných rozkoší se zdržují, daleko milostivěji s nimi nakládám, než jsou buďto otcové jich, buďto jich přirození převrácenost zasloužila.

Nikoli zajisté, nechť pak jakkoli lidé o mně smejšlejší, tak nešlechtná nejsem, abych rovnou pokutou jak zlé, tak i dobré trestati měla. Aniž tak vzteklá a ukrutná jsem, abych nikdá bolesti nepolehčila, jakož to při mnohých jiných nemocech se nachází, kteréž ustavičným trápením nebohé lidi zsužují, jako trudovatost na tváři, všivá nemoc, malomocenství a jiní k nim bez počtu podobní neduhové, kteří netoliko jsou nezho(18v)jitedlní, ale častokrát k zoufalství lidí přivozují. Já zajisté někdy v své kázni poodpočívám a pacientům svým dlouhá přiročení v bolesti dávám. Nejináč než jako voráč, kterýž ustalé a zemdlené voly jistým časem vypřahá, aby časným odpočinutím sobě pooddechli a zase se občerstvili a posilnili.

Dále, že tak škodlivá nejsem, jakž mne někteří vykládají, aspoň z toho se může poznati, že zřídka kdo nad tím jest těžek, když uslyší, an jsem některého z přátel jeho svázala, ale spíšeji se tomu zasměje, příběhne, kunštuje a s nim žertuje, jako by se z přítomnosti mé těšil a spolu radoval. Což by se v pravdě jinak státi nemohlo, kdybych já tak, jakž on praví, škodná a těžká byla.

Nebo jeden každý, když slyší o svém příteli, že jest v nemoc nějakou nezhojitedlnou padl, nemá obyčeje se smáti aneb veseliti, ale plakati a při nejmenším ho litovati. Jak by sice přítelem byl, kdyby z těžkosti přítele svého se radoval? Když se pak směje, ukazuje tím, že nejsem tak hrubě zlá, ani k zkáze lidskému pokolení pomocná. A zajisté často se to může spatřiti, že velicí hou[f]ové známých toho, do kohož já se dám, navštěvují, s nim pěknými žertičky zahrávají a přes (19r) celé dni s nim se radují: čehož by nikdá nebylo, kdybych já, jenž jsem původ takového veselí, přítomná nebyla.

Odkavadž mohu tomu vyrozuměti, že žádný tak hloupý není, aby zjevně neviděl, že ne tak spravedlivě moji protivníci na mne ž[a]lují, jako sami na sebe

ukazujíce, že jsou vlastní příčina svého zlého, byť se pak i jaká vina při mně našla, ta že není tak veliká, jakž by se oni domnívali a vykládali.

Nyní pak, pokudž budu moci, ukáži, jaké oužitky a jak mnoho dobrého lidem častokrát přináším. Vás toliko, páni soudcové, žádám, abyste mne, jakž jste to až posavad rádi činili, dobrotivě a laskavě doslyšeli.

Já sic tomu docela neodpírám, abych neměla mnohým velice těžká býti, ale budou-li chtít všeho spravedlivě ušetřiti, najdou to skutečně, že mnoho dobrého skrze mne nabývají, čehož by nikdá nedošli, kdybych já jim k tomu neposloužila.

Pohle, jak jich mnoho pro mne v poctivosti jest, ješto by jinak jim se žádný z cesty nevyhnul. Nebo jak nejdřív mne lidé při někom spatří, hned mu místo dávají, postupují a pro mne samou poctivost mu činí, byť pak daleko nad něho věkem, bohatstvím aneb jakým důstojenstvím vyš(19v)ší byli. Vídáte, jak mnozí na vysokých vozích a pěkně ozdobných koních jezdí, i na stolicech nešeni bývají, ješto kdyby mého dobrodiní oučastní nebyli, pěšky by choditi musili. Některým se trefuje, že když jiní všickni státi musejí, podagrici mezi králi a knížaty sedí. Ano i sama knížata to míti chtějí a je k tomu nabízejí. Mezi tím pak služebníci stoličky, podnože a polštáře se vší pilností snášejí a pod nohy šetrně podkládají a všelikou službou se jim zalíbiti chtějí, dodávajíce všeho, což by jim jen vděčné býti mohlo, ješto by jinak beze mne ani s nimi promluvit nechtěli.

Sudtež to, páni soudcové, jsou-li ty věty malé a chatrné, a nebylo-li by slušné, aby jich sobě každý vinšoval? Nad to vejš netoliko v schůzkách a sjezdích slavných, ale také při hodech nad jiné ctěni bývají, nebo obyčejně na vyšším místě sedají, a jakžkoli stkvostná jídla se na stůl nosí a v krmích a nápojích žádného nedostatku (jakž jest obyčej) nebývá, však předce pro mne jim se dává, buďto opravnější některá krmička, buďto lahodnější víno se přidává. Nýbrž také když všickni mlčí a na přítomné hojnosti přestávají, moji toliko mají svobodu, zač by se jim líbilo, žádati. (20r) Nicméně i sami hospodářové je napomínají a prosí, aby beze všeho oštejchání svobodně sobě poručili dáti, co by se jim koliv zlíbilo: nebo to jako nějaké dobrodiní u nich v zvyk přišlo jest.

Ale snad by někdo nevypitvaný mohl říci, že ne tak pro poctivost, jako pro polehčení těžkosti se to stává. Já pak mám za to, že ne tak máme pozorovati, proč

se to děje, jako co dobrého z toho pochází. A snad na tom přestatí můžeš, když se toho samému tobě dopustí, čehož sice žádný jiný užiti nemůže.

Nebo ani chudý člověk se neptá, proč a odkud by co vzal, ale na to šetří, aby mohl dostati něčeho a potom toho vesele požití. A co mám o chudých mluvíti, zdali nevidáme na každý čas, kterak králové celých zemí a království dostávají a mezi tím o to nic nepečují, spravedlivě-li se to děje či nespravedlivě, když oni toliko mohou je pod svou moc podmaniti a jinými svobodně vládnouti.

Aniž pochybuji, že by mnoho a snad bez počtu chudých se najíti mohlo, kteří by to sobě za veliké štěstí pokládali, kdyby takové nemoci užiti a mezi tím skrze ni od práce a těžké nouze sobě poodpočinouti mohli. Nebo co jest rozkošnějšího a stkvostnějšího nad (20v) ty boháče? Co nad jich ozdobu pěknějšího? Co nad jich hrady, domy a pokoje veselejšího? Ješto když do jejich domu vejdeš, ne tak jako u jiných lidí prachem, plísní a pavučinami zanečištěni aneb zpuštěni sou, ale všecko okrášlené a jako by se smalo, všecko nejináč než jako na jarmarcích kupecké krámy se stkví tak, že by se jich mnoho našlo, kteří by v takovém hoj[n]ém dostatku všech věcí raději chtěli stonati, nežli v těžké chudobě zdrávi býti. I to také se můž přidati, že k nim lidé nesou, cožkoliv v městě nalezti se může obzvláštního aneb pěkného, na čem by se mohly jejich oči pásti, mysl občerstviti a usta zasmáti. Tu uzříš řemeslníkův mistrovská díla, tu prvotinky všelikého ovotce se přinašejí, aneb jakákoli novinka v kterékoli zahradě aneb štěpnici se najíti může. Tu spatřiti můžeš cokoliv mezi lidmi rozličně divného, kratochvilného i veselého jest. I těch také tu dosti bývá, kteří ustavičné klevety a noviny spravují a mých pacientův pěknými rozprávkami uši lekčí, tak že tu uslyšíš pěkné věci o válkách, bitvách a všelikých radách a jednání císařův, králův, národův, a summou všelikých lidí. A tu přezvíš co v Hispaní, co v Frankreihu, v Englí, co v (21r) Mozkvě, co v Turcích, co v Uhřích (tak že netřeba mezi dobré tovaryše na pálený víno choditi), co na Novém světě v Indí se děje. A to vše jde mým pilným obstaráním, byť pak třebas mnozí mezi tím nevěděli, co se v jejich vlastních domích dělá.

Opět když se u svých zdržuji, častokrát se před mnohým a těžkým nebezpečenstvím zachovávám. Nebo pokavad mi slouží, ani na bouřlivé moře se nevydadí, ani na lově a štvání od lité zvěři nebezpečenství se nebojí, v sváry a vády

neupadají, nespáchají hrozných mordů, nestarají se, aby cihla aneb šindel jim z krovu na hlavu upadl, ale jsou v bezpečnosti a pokoji, o cizích příbězích a nebezpečnostech rozprávky slýchají. Anobř i to činím, že mnohé od spravování obce a těžkých otrockých i dvorských služeb a prací vysvobozuji, kteříž, kdybych se jich zhostila, musili by ustavičným fresuňkům, starostem a rozmanitým bídám poddáni býti. Mezi tím také domácích hospodářských věcí nezanedbávám, ale snažně pacienty mé nabízím a nutkám, aby statek svůj velebili a rozšiřovali, což tím snázejí činiti mohou, že méněji toulkami a procházkami ustanou. Nebo ne hned proto, že no(21v)hy sloužiti nechtějí, moji obchodův, praktik, živností a důchodův svých zanedbávají, nýbrž k nim jsou tím schopnější a cvičnější, čím k chůzi nestatečnější. Protož sedíce aneb ležíce, víc někdy statku nabývají a shromažďují, nežli jiní běháním a poskakováním ho dobývají. A snad by do konce bez statku býti musili, kdyby sem i tam se probíhali, toulali, projížděti a plné svobody užiti mohli. Dost velice jsou tyto věty, ó spravedliví soudcové, avšak ještě větší uslyšíte. Nebo jistě když ja se o tělo starám, za tím myslí nezanedbávám, předně pak vtipu zvostření dávám. A žád[n]ý z vás nepochybuje, že svobodná literární umění dalece všelikou slávu a jakkoli velika bohatství převyšují. Já pak výborně své jimi vyučuji a mnohé bych vyčisti mohla, kteří skrze mne k známosti rozličných jazykův a velikému umění přišli. Nebo když nemají co činiti, s literárním uměním se mohou obírat, a aby čas daremně nepomijel, každodenně učenější býti usilují. Ale co mám toliko o samých literách a jazycích mluvit, poněvadž i v sedmerém svobodném umění a summou ve vši filozofii své pacienty obyčej mám cvičiti.

Zvláště pak v té veselé muzice, jejímž (22r) to libým zpěvem netoliko starosti a péče své zaháněti, ale také i uši a srdce svá mohou obveselovati. Mimo to i rhetorice výborně učím, nebo jak v ní sama vycvičena jsem, snad jste již mohli z řeči mé vyrozuměti. V pravdě jak se jen do toho dám, hned mu dostatek vejmluv z nejhlubších rhetorických důvodův dodávám tak, že tento praví, že jest sobě jda cestou nerovnou kotník vyvinul, onen že nohu o kámen urazil, jiný se schodův upadl aneb k tomu podobného ledacos směšného sobě vymyslí, čímž by oči lidem zaslepiti a svou při co nejpěkněji vyvesti mohl, a co netoliko způsobem rhetorův vede, totiž to, že by k pravdě a víře slova jeho podobná byla, ale i způsobem dialektikův, jako by co toho musitedlně a potřebně aneb nevyhnutedlně se stalo,

byť pak měl se i zapřisahnouti, když se již víry nedostává a řeč pošlá toho potřebuje.

Nechť již mlčím o umění lidských, zdaliž i v nebeských věcí známosti svých pacientův necvičím? Jako v astrologii, umění pravě božském a nejstarším, kteréž bych chtěla nejraději hodně vychváliti, však chvála má nemůže jí stačiti. Nebo pro svou obzvláštní vyvýšenost i toho zasloužilo, aby Boha samého za původu mělo a za(22v)starodávna v takové vážnosti a poctivosti bylo, že toliko králům a nejmoudřejším lidem známé byvalo. To já umění předně mým učedníkům ukazuji, a tak je do jejich těl vlévám, že mu beze všeho komputu rozumějí.

Však ne tak, jako by arithmetiky neuměli a nepotřebovali, kteráž jim předně, když se s penězi obírají, mou příčinou známá jest, ale aby taková věc ku podivu jiným byla, a moc má zvláštní a pilnost ode všech seznána býti mohla. Protož pro zprubování hnutí a běhu znamení nebeských nepotřebuji tabulí, ani jakých instrumentův hvězdářských, ale prvé než nový měsíc nastane aneb v ouplno vejde, dovozují toho, že jim ne tak patrně na mysli rozumějí jako na těle v samém skutku moci jejich pociťují. A nepůsobím toho toliko při světlech větších nebeských, kteráž se snadno spatřiti mohou, ale také při planetách, tak že nešťastné vzezření aneb patření studeného Hladoleta aneb vzteklého Smrtonoše nikdá jich minouti nemůže, buďto že by nerovně proti sobě patřili, aneb *horoscopum* narození něčeho a Měsíc, jenž těla lidská spravuje, mocí svou nakazili. Pročež žádný planetník, věští ani hadač zatmění Slunce a (23r) Měsíce lépeji rozeznati, žádný nečasův, vichřic, bouřek, sněhův, krupobití, přívalův dokonaleji předpověditi nad mé pacienty nemůže, tak že prvé, než by jaká proměna v povětří se stala, oni mnohokrát dobře na tři dni před tím v jistotě a nepochybně, co se toho státi má, pociťují a předpovídají. Nejsou-liž to znamenité věci, páni soudcové? Nejsou-liž ku podivu?

Potom i to veliké chvály hodné jest, že je slavnému lékařskému umění, nad kteréž Bůh nic vedlé těla potřebnějšího lidem nedal, jako bezděk vyučují, tak že časem lépeji než sami lékaři bylinám, květům, sazenicím, všelikým semenům, kořením, stromům, lístí, ovotcím, pupencům i kovům a jich mocí rozumějí. Ať již pomínu rozsouzení a rozeznání krve rozličných životčichův a kůže, i sádla, mléka, žluče, kostí, kloubů a jiných věcí. Potom co jest ktere moci a přirození, co zahřívá

a rozpaluje a co vysušuje a co svlažuje: *Item*, co jest zacpávající, co otvírající, co odhánějící, co přitahující, co rozpouštějící, co obnovující a utvrzující. Co na předním, co na druhém, co na třetím stupni, tomu všemu vyborně je učím. A to jim dávám, aby nejen toliko tomu rozuměli a to spatřovali, ale (23v) také toho skutečně požívali, jim ukazuji. Jakož toho všem učedníkům mým obyčejně udílím, aby víc u nich platil skutek a skoušení, nežli známost a umění.

Aniž to tak hrubě divné jest, poněvadž darem mým všech národův historie a všech poetu fabule a básně čísti a znáti mohou, ale což právě ušlechtilé mysli za důvod jest, že z čehož všickni jiní lidé zisku svého vyhledávají, tu já sama, darmo a beze vsí mzdy, těm všem věcem pacienty své vyučuji.

Poněvadž pak to vše tak samo v sobě jest, mám tu naději, že srozumíváte, jakožto páni a spravedliví soudcové, jaká má dobrodiní k těmto mým žalobníkům jsou, a to také vidíte, jaká oni mi za ně poděkování činí. Ale já dobře vím, co oni tak dlouho přemýšlejí a jakou odpověď na tuto mou řeč dáti se strojí, totiž že to všecko, což jsem já teď vypravovala, spíšeji za nejtěžší bídu než za dobrodiní jaké počteno býti má, a já raději že jsem zhouba, zkáza a nepřítelkyně lidského pokolení, totiž která krásu člověka měním, která až do kosti jej vysušuji, barvu sličnou v bledou obracím, silu zemdlévám, sen odjímám, zraku umenšuji, veselí pošmuřuji, z čerstvých nečerstvé a kul(24r)havé činím, kunšty, smích, žertičky zaháním, ruce, prsty, člaňky, ramena, kolena, kůtky a summou všecko tělo shrubuji, lámi, sklíčim, víži a stahuji.

A tak když oni mně za odpověď to dáti se strojí, přicházejí na to, což se rado všem těm trefuje, kteří víceji vedlé vady mysli své omylným domněním než zdravým rozumem o všelikých věcech soudí. Nevědí zajisté o tom lidé mizerní, a konečně nevědí, že mi víceji ku pochvale jejich žaloba nežli k jaké hanbě a potupě slouží.

Nebo já raním-li tělo, duši uzdravuji, trápím-li život, ducha občerstvuji, odjímám-li to, co jest zemského, zas[e] to, co nebeského jest, daruji. Připravím-li o kterou čas[n][o]u a pomijející věc, nesmrtnou a věčnou nahradím a navrátím.

A protož, milí soudcové, žádný z vás snad tak nerozumný není, který by nevěděl, že tělo jest neduh nakažující duši, kteráž by nikdá zkvísti nemohla, kdyby prvé tělo neodkvetlo a neschřadlo aneb neuvadlo. Nebo vždycky ta tíž hovadného

těla na překážku lidem byla, aby nemohli nebeských věcí stíhnouti a chopiti, poněvadž mnohou přítrž nám v tom tělo činí a jako nějakými mrákotami nás obstrívá a obkličuje, kterými by zře(24v)tedlnost rozumu a mysli naší zastřívána byla, tak abychom vždy toho, což pravé jest, poznati a následovati nemohli.

Pošetřme toho pilně, jakých bíd a strastí lidé okušovati musejí, aby jen tomu smrtedlnému tělu, což by k vyživení potřebného bylo, dostatek dodati mohli. Nemluvím tuto o zbytcích, nebo přirození na mále přestává, ale toliko o tom, bez čeho bezelstně býti nemůže. Za tím hned následují mdloby a neduhové mysli jako nezřízená rozkoš, falešné domnění a pochybování, strach, lekání, zlá žádost a nepočestné milování, nenávisť a jiné k těm podobné neduoživosti, kteréž zřídka aneb nikdá nedopouštějí mysli odpočinouti, ale vždycky, aj, trápí a kormoutí, aby nejináč než jako moře aneb jako nádoba vody plná k ohni prudkému postavená vřela. Války pak a bouřky, co zdvíhá bitvy, co vzbuzuje bezpráví a mordy to plodí, k loupeži a zhárství co navodí než tělo a jeho nesmírná a nenasycená žádost peněz, statku a zboží. Vidíme zajisté, že všecko pro peníze se děje, kterýchž za příčinou těla a potřeby jeho dobývati musíme, odtudž to přichází, že když tělu hovíme, duše se příliš hrubě daleko vzdalujeme.

Jsouť zajisté smyslové těla nápodobní (25r) koním aneb volům k vozu připřeženým, beze vší zprávy sem i tam běžícím. Duše pak jest jako vozka, kterýž koně běžící uzdou svírá a zdržuje. A protož jako koňové bez formana běží a až na hlavách zavírají, tak tělo, když vládařství duše, rozumu a zdravého soudu opovrže, k své zkáze a záhubě pospíchajíc přichází.

Pročež každý rozumný člověk, což muž, nejpilněji se vzdaluje, aby ovotcím a skutkům těla neobcoval, aby tím snáz mohl svého ducha k nebi pozdvíhnouti a vedlé něho dobře živ býti. Nebo jak daleko člověka mysl a duch od těla zajde, tak blízko k duši přijde a od žádostí tělesných se zdržuje, nad všemi nezřízenými rozkošmi panuje. Vyvýšenosti, důstojnosti, štěstí, bohatství, urozenosti, slávy a cožkoli lidé za blahoslavenství mají, buďto malo sobě váží, buďto tím pohrzí, buďto to vše potupuje. Potupy, chudoby, smutku ani smrti se neleká a toho toliko sobě, což se tělu protiví, žádá. Kdo pak rady těla poslouchá, netoliko ze všeho dobrého duše obloupen bývá, ale také toho, čehož zle žádá, nedostává. Nebo jsa marnými a omylnými trošty těla zmámen, co v pravdě dobrého jest, toho poznati

a žádati nemůže. A rovně jako (25v) tělo z země, tak duše z nebe, jakožto od Boha vdechnuta, svůj začátek má, jakž pěkně jeden poeta řekl: *Sensum a caelesti demissum traximus arce*. Smyslu (prý) z nebeského trůnu jsme dosáhli. A na jiném místě od Salustia, historika římského: Duši poddáni ku poslušenství jsme a těla k služebnosti užíváme. Duši Bohu podobnou a tělo hovadům nerozumným rovné máme. Protož nic není nad mysl vznešenějšího a nic k božství podobnějšího, kteráž napřed tak mnoho má před tělem jako pán před služebníkem a jako živý před mrtvým. A jakož tělo o samé toliko zemské věci pečuje, tak zase duše svobodná, prostá a upřímá o nebeských věcech přemejšlí. Již tedy vidíte, milí soudcové, čím jest podstatnější a světlejší duše nad tělo?

Ale já nyní, pokudž budu moci, ukáži, kterak jsem výborná duší lidských mistryně a jak vysoko z nebe vzatou mysl vznáším, když vády a poklisky tělesné udušuji. Jakož pak ne vždycky i tělu škodím, ale častokrát také jemu prospěšná jsem a pomáhám.

Nebo i tuk zbytečný vysušuji, tlustost ztenčuji i vlhkosti skrze nestřídmost ustavičně se rozhojňující vytahuji a sehlcuji, a kdybych toho nečinila, častokrát tělo příliš by (26r) zhrublo a pro náramnou vytylost a tlustost v nemalé by nebezpečnosti přijíti mohlo. Potom také i života prodlužuji, jakož to i ta pacholata lekařův znají a umějí. Nebo kdybych té škodlivé a prudké materie zbytečnosti od kloubu nesháněla, beze vší pochybnosti k mozku, srdci, játrám aneb žaludku by se obrátily, a tak by velmi snadně duši z těla vypudily.

Dále pak zanechajíce těch věcí k tělu přináležejících, poslyšme o lidských nešlechetnostech, kteréž já nad jiné výborně umím hojiti, tak že v tom umění žádnému, byť byl třeba filosof, napřed nedám. Neb netoliko svým pacientům zastavuji, aby ouprkem vstekle v hříchy nelezli, ale také ty, kterých se zdávna dopouštěli, vyprazdňuji a často docela vyháním a pod tím pilně to opatruji, aby mohli poznati, že jsou hříchu bez trestání a pomsty nezažili. Neb kdybych toho nečinila, mnozí by nikdá hřešiti nepřestali, ale ustavičně by ze zlého v horší se podávali.

Protož hned spočátku všech téměř zlostí matku, pejchu a žádost, cti skrocuji a mocí svou toho dovozují, jak jest v lidech daremní pyšná spurnost a chlubná vysokomyslnost, jak rychle pomijí krása, jak snadně v těle hyne síla,

kerak sou nestálí ouřadové, jak vrt(26v)kavé štěstí a jak statek mimo naději upadá v zmatek, kerak urozenost má malou platnost a nakrátce, jak jest daremní všeliká lidská sláva, keráž jako květ polní brzo sprchá. A tak tudy k tomu vedu, aby lidé sami sebe znali, že jsou lidé smrtedlní, pamatovali a Bohu se rovní nedělali. Nadto vejš, když jim strasti a bídy lidské ukazují, závist, sočení, pomlouvání a utrhaní, všecku dokonce o cizí věci starost, k nim nepřínáležející, v nich umrtvuji. Nebo sice jak mohou všetečně na cizí věci mysliti, když svejm dostačiti nemohou? A protož všecku od nich zlobivost беру tak, aby nemyslili, jak by tomu utrhati, jak by toho podtrhovati, jak by na toho lest a fortel vymysliti uměli, ani aby s kým v nepřátelství v různice a vády se vydávati mohli, alebrž dosti a až příliš s svými věcmi se žanepraždňovali. Co se zajisté tkne závisti a nepříně, to působím, že ani sami moji závistníci býti nemohou, nadto jiným v nenávist upadnouti: ale spíšeji vždycky i jich nepřátelé, že potěšení a politování jsou hodni, za spravedlivé uznají. Nejsou tyto špatné věci, ó milí soudcové, ale však ještě znamenitější uslyšíte.

Tři jsou věci mým velice škodné, keréz (27r) oni sobě nejvíc libují, ale mně sou vždycky prospěšné, totiž: obžerství, nezřízená milost neb frej a náhlý hněv. Já pak ne tak k mému zisku jako k zdraví mých žalobníkův prohlídati obyčej mám. Nebo jich častokrát napomínám, aby se před takovými svými záhubnými nepřátely pilně šetřili a jich se vystříhali, když pak poznávám, že málo na mé napomenutí dbají, tuť já sama se dobře nad nimi pro potupu mého napomenutí vymstívám a je opatrnější na potomní čas činím, aby ne tak lehce poroučení má potupovali.

Protož kolikrátžkoli buďto jídlem se přeplní aneb vínem přepijí, hned zůřivá na hotově stojím a je z pokut, kerýchž spravedlivě zasloužili, nezbedně viním, a aby potom moci mé sobě více než prvé vážili, učím.

Ačkoliv tak nevlidná nejsem, abych jim na[l]ežitěho pokrmu měla zhajovati, anebo víno dokonce zapovídati. Neb častokrát moji příčinou mou i skvostně tráví, i dobře se napijí, obzvláště pak, když svým nymfám svátek drží, a aby Bachovi, tomu ukrutnému pánu³, tak rozpásaně nesloužili, aby se krásné Venuši podtrhnouti

³ Bacchus je považován za otce Podagry, Venuše za její matku a přepych bývá označován za porodní bábu. (In: STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0, s. 333.)

a přemoci nedali, často je odvodím i odtrhuji. Nebo i před nestydatostí je zachovávám,(27v) paním a pannám před nimi dobrý pokoj dávám, tak že někteří nikdy, aneb velmi zřídka z nich v hřích smilstva a cizoložstva se vydati smějí. Pakli by več toho upadli, tak s nimi zacházím a nakládám, že netoliko toho zlého litují, ale všecken fraucimor jim v nemilost přichází.

A medle, což by lepšího třebas nejmilejší přítel nadto dáti mohl? Jako člověka od tolika škodných neřestí a tak mnohých nebezpečností, kteréž vždycky a všudy Bachusa a matku jeho, ovšem hodnou rodičku takového syna, obyčejně následují, zbaviti?

Co mám dále mluvíti o náhlém rozhněvání, kteréž jest plné vzteklosti a pošetilosti, jehož žádný mimo mne lépeji napravovati neumí, a to tak, že i ti, jenž sou poddáni hněvu a netrpělivosti, osvobozovati, i potupníky spravedlivě dle jich zasloužení obyčej trestati mám.

To sou ty věci, které proti mně moji žalobníci mají a v tom mne štrafují, že tělo v službu podrobují, ale duši aneb mysl jakožto výbornější díl člověka vyzdvihují a za pána tělu vystavují, a to jak slušně a spravedlivě činí všickni tomu, páni soudcové, dobře rozumíte. A protož rovně jako tělo mnohými neduhy nakažené (28r) vyčišťuji, tak mysl ozdobuji a všelikými ctnostmi dobrými okrašluji a nedopouštím, aby s tělem na ložci zahálčivě ležela, ale přemýšlováním pobožným k nebi pozdvížená byla.

Nepochybuji zajisté, že to dobře znáte, kterak větší díl lidí na tom jest, kdyby vždycky dobrého štěstí užívati mohli, že by nikdá na způsob svého života pomysliti nechtěli, nikdá by k nebi srdce svého nepozdvíhli, ale ustavičně po zemských věcech by dychtili, oddáni jsouc jako nějaká hovada tělesným rozkošem, zhostivše se do konce všech ctností, majíce toliko o tělo a břicho péči, na vůdce svého, jenž jest mysl, kterou by se spravovati měli, nic nedbajíce, tak že takových ani učení filozofův, ani napominání lidí rozumnějších, ani právo, ani spravedlnost, ani pobožnost, ani jaká dobrá ustavení lidská, a nadto božská, v takové převrácenosti a slepotě napraviti by nemohli.

Já pak jim jako nejjasnější slunce vycházím, a když mrakoty rozrazím a rozženu, tak jejich temnosti osvěcuji, že oni nechajíce zemských věcí, celé mysli své k nebi pozdvihují a u sebe přemejšlejší, kterak jest marná sláva světská a jak

mdlé a nestatečné lidské tělo, jak mylná naděje, jaká pečo(28v)vání, jací fresuňkové, jaké skončení všech věcí, jaká odplata dobrých a proti tomu jaká trápení nešlechetných očekávají.

To když mým pacientům ku paměti přivodím, tak je formuji a navodím, že v pravdě, ne jako pokrytci Bohu se modlí, jej ctí a poznávají jakožto toho Pána, který dobré i zlé dny dává. A co by v světě znamenitějšího, co užitečnějšího lidem mohlo dáno býti, jako aby Stvořitele svého poznali a jemu hodně děkovati mohli, netoliko za věci šťastné, ale také i nešťastné? Toho zajisté nejvíc šetřím, aby moji ne méně, když v trápení sou, jako když se dobře mají, Boha chválili a oslavovali. Zvláště pak poněvadž sú se již naučili dobromyslní býti a všeliké bolesti a práce trpělivě snášeti. Protož Boha pravými slzami vzývají a poníženým srdcem mu se klanějí. Dostanou-li toho, čeho žádají, jedny chvály na druhé Pánu Bohu vzdávají. Pakli nic, všeliké neřesti míle snášejí, poněvadž jsou nejpřednější ctnosti trpělivosti mým vyučením dosahli, kterážto ctnosti trpělivosti tuto bych chváliti nepominula, kdybych nevěděla, že ji hodně žádný dosti vychvaliti nemůže. A protož dostane-li se kdy některý do mých rukou, který by odporováním aneb hněvem pejchati a mně protiviti se směl, toho tak (29r) skrocuji, že jako beránek krotký a jako holubice prostý bývá. Nebo kdo může moci a síle mé nesmírné odepřítí? Čím pak jsem přísnější k těm, kteří mi se protiví, tím věrněji hovím těm, kteří v svém glejchu zůstávají, a takž víru v nich utvrzuji a učím, aby silnou nadějí v Boha skládati uměli. A kterak by neměli doufati v Boha? Kteří jistotně vědí, že ani dobrých bez odplaty, ani zlých bez pomsty nenechává?

Není pak po víře žádné jistší znamení budoucího blahoslavenství, jako v tomto světě bída a utrpení. Nebo co se zde očistí, to budoucích muk se nebojí. Mohla bych to mnohými důvody ukázati a svatým Písmem stvrditi, kdybych vás, jenž mne tak dlouho a pilně posloucháte, sobě nešanovala a sama, kdo jsem, k sobě nedohlížela. Pročež moji v mé škole vycvičení nad jiné skutky milosrdenství a lásky křesťanské činiti umějí a netoliko na to, čeho k službám a poctám božím potřebí, ale také čeho nouze lidská žádá, pomoc činí. Nebo okusivše sami vlastních svých bíd a neřestí, rádi a štědře jiným v potřebách jich pomáhají, majíce odtud nadějí, že tělu i duši své tím dobře poslouží i jiným vděčnou pomoc v nouzi učiní.

(29v) A toť jsou, páni soudcové, ta hrozná zločinství, kteráž já páchám, že tělo zsužuji, duše pak a myslí pozdvihuji a oslavuji, aby očištěná mohla býti a nebeské věci sobě zdravěji a lépeji rozjímati. Nebo z nešlechetných pobožné, z nepoctivých počestné, z pyšných pokorné, z závistivých příznivé, z zlolejcův dobromluvce, z lstivých a podvodných dobročinné, z nenávistníkův vlídné, z nestřídmych střídme, z nezbedných pokojné, z hněvivých krotké, z zůřivých milostivé, z bezpečných prozřetelné, z rozpustilých boží ctitele, z svárlivých a netrpělivých trpělivé, z lakomých a skoupých štědré činím. Věrou, láskou a naději služebně daruji a věrně je spravuji a poučuji, aby marnost světa potupili a nebeské věci sobě oblíbili, všecko dobrým řadem řídili, zdravou radou a rozumem se spravovali, dobré od zlého rozeznávali, dobré milovali, zlého se varovali, Boha milovali, přikázání jeho ostříhali, víru zachovali, pravdě obcovali, lásky skutkem dokazovali, pobožnosti nezanedbávali, dobře a poctivě živi byli, žádného neuráželi, proti spravedlnosti nic nečinili, nad nevinným se slitovali, dobrodincům vděčností se odměňovali, zlým za zlé se neodplacovali. Pro žádný (30r) ouplatek, pro žádnou přízeň i nepřízeň z cesty dobré, očekávající zisku, ani nalevo ani napravo se neuchylovali, ale ve všech věcech pouhou spravedlnost před oči sobě stavěli nepohnutedlní a nestrašliví, v dobrém stáli a pracovali, věci zemské za špatné a lejna sobě kladli a toliko velikých a vysokých nebeských žádali. Těžké a nesnadné práce pro samou poctivost rádi podstupovali a dobrovolně snášeli, proti ostnu nepravě se nezpěchovali, stále v svém povolání stáli, pro žádný strach ani bolest v něm neumdlévali, ale vždycky po pravé slávě dychtili. Rozkoší nezřízených k sobě nepřipouštěli, žádosti zlé potupili, potlačili a radou zdravou a pobožnou napravili, všetečně každého v nenávist nebrali, v hněv se neupouštěli, ku pomstě nepospíchali, spolu utrpení nad lidskými bídami a poklisky měli, přívětivost, dobrotivost a milostivost, stud, poctivost, vážnost, mírnost a prostředek ve všech věcech zachovali a ve všem k dobrému cíli směřovali, sami sebe poznávali. Smrt, s kterou se každé tělo potkati musí, vždycky před očima měli. Za dobré skutky dobré odplaty, za zlé skutky zlé odměny očekávali. A co mám víc pověděti, summou když tělo svírám a ztahuji, nic ovšem nevypouštím, čím by mo(30v)hla duše lepší učiněna a napravena býti, rozpomínajíc se, kdo její počátek a původ.

Vidíte nyní, páni soudcové, jak jest užitečnějš[í], aby tělo raději nežli duše nemocné bylo. A že nikdá lidé zdravější nejsou, jako když nemocní sú. Spatřujete-li, jak protivníci moji před touto pravdou slepnouti počínají, nejináč než jako blikavé a nemocné oči bleskem před slunečným? Nerozumíte-liž tomu, jak přednějšími léky nemoci lidské hojím? Proto-liž sam{y}[a] hodna sem pohanění, když to, což nezhojitedlného jest, trochu příkřeji léčím, zvláště poněvadž ani sami lékaři za ukrutné a nespravedlivé počtení býti nemohou, když ohně aneb železa tu, kdež jiným lékařstvím se nic prospěti nemůže, užívají? Anobř častokrát velikými penězi vyvazeni bývají, aby některý oud buďto železem rozpáleným připálili, buďto jej docela odťali a ostatek těla při zdraví a životu zachovali?

Kdyby pak nyní někdo se ozval, že i jiná každá nemoc to všecko působí, což jsem já tuto vyčtla, tomu já dokonce odpírám. Nebo, jakž jste slyšeli, jiní neduhové a nemoci člověka buďto nenadále a brzo umoří, buďto takovou bolestí raní a strápí, že sotva na spasení duše své pomysliti může. Ješto já jinak k svým pacientům se chovám. Ne(31r)bo dobře i moc svou natáhnouti, i když jest potřeba, příhodně popustiti umím.

Protož, páni soudcové, ač bych ještě měla mnoho mluvíti, však konec řeči učiním, ať jen naposledy příklady velikých lidí, že za slavné a poctivé, a ne jakž se žalobníci domejšlejí, za bídné počteno jest těm, kteří se mnou cech a tovaryšství mají, ukáží. Nebo urozené ušlechtilé a udatné mysli ta jest povaha jednostejně, dobromyslně, dobré i zlé věci snášeti, trpké a nevyhnutelné zlé, kteréhož nelze zniknouti za příklad heroitské ctnosti obrátiti. A nechť velikých pánův tohoto věku pomínu, připomenu jiné: král trojanský Priamus mne do svých zlatých pokojův pustil, mnou Peleus, otec Achillesův, Belerofon, syn královský, a Edipus, král thebánský, nepohrdali. Mne Prothesilaus, i ten nejmoudřejší a nejsnesitedlnější v vojsku řeckém proti Troji Ulisses vlídně k sobě přijali. A což by snad ku podivení bylo, ani sám Achilles, jakžkoli v nohách čerstvý byl jako srnec, před mým dvorem ujíti nemohl.

Nechažť Řekové, jak chtějí, klevetají, a že mu frejířka odjatá byla, nechť proto za přemoženého hněvem kladou, já sem však mu bojovati překážela, já jsem mu jeho Bry(31v)zejdou byla, já jsem ho, aby žádost Řeků opovrhl, přinutila.

Neměl-liž by tehdy každý raději sobě vinšovati s takovými pány a potentáty všelikých těžkostí okusiti, nežli s malovážnými lidmi, ničemnými rozkošmi a hanebnými lahůdkami o sílu, zdraví přicházeti, a tak lepeji mysl svou ctnostmi dobrými ozdobovati, nežli způsobě hovadsky tělu a břichu sloužiti?

Naposledy, poněvadž mi se vidí, že jsem již toho dovedla, co jsem na sebe spočátku vzala, totiž, že žalobníci moji víceji sami svých těžkostí sou příčinou, nežli já nebohá. Potom, že za nejmenší věc jest to, což se na mne vůbec tak vztekle sčítá. Nejposléze, že mnoho dobrého a prospěšného lidem přináším, dáleji vás mluvením zaneprázdnovati nechci. A vy také podlé rhetorického obyčeje opakování žádného neočekávejte, nebo paměti a dobrotivosti vaší se důvěřím. Aniž k pohnutí srdcí vaších, k slitování, co více mluvíti budu, žádostiva jsouc raději, aby všecka má naděje v nevinnosti mé a vaší spravedlnosti, nežli na jaké vejmluvnosti založena byla. Za to toliko žádám, abyste v radě vedlé spravedlnosti usoudili, abych před obecním pokřikem a nářkem mimo mé všecko provinění opa(32r)třena byla. Zasloužila-li jsem toho, aby o mně zle mluvili, ale vy nemáte svého svědomí poškrvniti, abyste zle a nepravě soudili.

Tak mnoho vám jako mně na tom záleží, a to v tom, abyste buďto svou poctivost dobrou zachovali, buďto abych já vám z ochrany své spravedlivě poděkovati mohla. Nebo takový lidský o vás soud jest, že tu neméněji vám o dobré jméno, nežli mně o mou hlavu běží. Pročež čím by k větší hanbě vaší nespravedlivé mne odsouzení bylo, tím k větší pochvale vaší, spravedlivé mne osvobození bude, a to netoliko mým, ale i všech lidí, přátel i nepřátel, zdáním. A protože jak mně osoba má k škodě nemá býti, tak ani žalobníkům mým ku pomoci než sama převažená býti a sama pravda vítěziti má. Nebo oni, kdyby se jen žádost jejich vyplnila, málo by sobě toho vážili, by i dobrá pověst vaše, má nevinnost, právo, pobožnost, i sama třeba spravedlnost zahynouti měla. Čeho zajisté medle jiného jsou žádostiví, že tak nemilostivě se na nespravedlivý odsudek mě táhnou a trou, jen abyste potupili spravedlnost a na svůj závazek se zapomenuli, svou dobrou pověst a jméno stratili a naposledy, aby práva jejich zlé vůli poddana byla, žádají? Ale vám (32v) jest na to bedlivě pomysliti, čeho by takoví zasloužili, kteří sou všeho zlého příčina a původ, kteří svévolně a nešlechtně sami ouprkem do takového bláta se ženou,

kteří toliko nešlechtností zmazáni jsou, však k jiných dobré pověsti tak nestoudně se tlačí.

Protož se pilně varujte, páni soudcové, a pilně se opatrujte, aby o vás, že těch nezbedných lidí chytrými slovy podvedeni a zklamáni jste, nesmyslili a nemluvili. Ale toho raději, jestliže čemu rozumíte, ne jaká by všetečnost jejich byla, ale co by k povinnosti vaší příslušelo, pozorujte.

Učiníte-li to, jakž mám naději, tehdy mn[e], opovrženou, nevinnou a bídnou jednomyslnou vaší sentencí osvobodíte, ospravedlníte a od práva upustíte.

3 EDIČNÍ POZNÁMKA

Cílem edice je přiblížit odborníkům, ale i dnešnímu čtenáři a širší veřejnosti dílo s dobově oblíbeným literárním vyobrazením nemoci *Chlouba podagry* z roku 1597. Spis z latinského originálu *Apologia seu Podagrae laus* (1522) od Willibalda Pirckheimera přeložil do češtiny humanista Jiří Karolides. Text satiricky zobrazuje personifikovanou nemoc Podagru, která se brání před soudem. Díla tohoto typu se v humanismu dostávala do centra zájmu.

Text *Chloubu podagry* máme k dispozici z databáze Knihopis českých a slovenských tisků Národní knihovny ČR. Spis je uložen ve Strahovské knihovně v Praze pod signaturou BT X 38. Vycházeli jsme tedy z elektronické podoby díla. Dále je zpřístupněn přepis díla na internetovém Vokabuláři webovém, který edičně připravila Jitka Stejskalová. V naší práci k této edici nepřihlížíme.

Ediční poznámka obsahuje *Seznam emendací* a *Seznam zkratk*, dále ji doplňují *Vysvětlivky* a *Slovníček pojmů*.

3.1 ZÁSADY A PRAVIDLA TRANSKRIPCE

Při úpravě textu jsme se snažili vycházet z pravidel a zásad vydávání starších textů z několika následujících kompendií a studií, a to příručky *Editor a text: úvod do praktické textologie*⁴, dále také *Směrnice pro vydávání starších českých textů*⁵ od Jiřího Daňhelky, *Zásad transkripce českých textů z barokní doby*⁶ od Josefa Vintra, *Jazykových zásad edice*⁷ Jiřího Justa, dále ze *Zásad vydávání novověkých*

⁴ HAVEL, Rudolf, Břetislav ŠTOREK, Jiří FLAIŠMAN a Michal KOSÁK. *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2006. Scholares. ISBN 80-7185-653-3.

⁵ DAÑHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. In: *Textologie a starší česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013. Varianty. ISBN 978-80-85778-93-9.

⁶ VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. In: *Listy filologické*, 1998. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 1998, 121, s. 341–346.

⁷ JUST, Jiří. Jazykové zásady edice. In: *Kněžská korespondence Jednoty bratrské v českých diecézích z let 1610–1618: hned jsem k Vám dnes naschválí posílka svého vypravil*. Editor Jiří JUST. 2011. Praha: Scriptorium, s. 55–62.

*historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*⁸ od Ivana Štovička, přihlédli jsme i ke studii Jana Malury *K vydávání literárních textů raného novověku v současnosti*⁹ a *Edičnímu zpracování staročeského textu*¹⁰ od Pavla Vašáka. U latinských pasáží, jako je elogium Jiřího Dikasta, se držíme edičních zásad vydávání raně novověkých latinských textů od Aleny Bočkové z roku 2015¹¹.

3.1.1 GRAFIKA

Český text je tištěn nekurzivním gotickým písmem (frakturou), latinské pasáže antikvou. Na titulní straně se nachází ornamentální zdobení, na poslední straně je ornamentální dřevořezová viněta.

Iniciály jsou v transkribovaném textu zachovány dle originálu. Virgule mezi slovy jsou odstraněny.

V textu se setkáváme jak s diakritickým, tak i se spřežkovým pravopisem. Spřežky rozepisujeme následovně: *ff, sf, fs* > s či š (např. *Czefftinu* > češtinu, *Sftrospurce* > Štrospurce, *Wytiſftěná* > vytištěná, *Mikuláſſovi* > Mikulášovi, *Starſſýmu* > staršímu, *wſſeho* > všeho, *neylepſſýho* > nejlepšího, *těſſyli* > těšili, *abyſſte* > abyste, *přináſſýs* > přinášíš). Digrafy velkých písmen přepisujeme na písmeno s háčkem, např. *Cz* > Č, č (např. *Czefftinu* > češtinu, *Czſtwrtek* > čtvrtek, *Czlowěk* > člověk) nebo *Rž* > Ř, ř (*Ržekowé* > Řekové, *Ržijmſkeho* > římského). Zápis grafému ž máme v textu na některých místech rozkolísán, je použit jak grafém ž (*žalobnicy* > žalobníci), tak i spřežka *zi*, kterou transkribujeme jako ž (*zialobnijcy* > žalobníci).

⁸ ŠTOVIČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002. ISBN 80-86466-00-0.

⁹ MALURA, Jan. *K vydávání literárních textů raného novověku v současnosti*. In: POLÁCH, Vladimír. *Funkce - Funkčnost - Funkcionalismus: sborník příspěvků z 6. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 16. - 18. května 2005*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1767-7.

¹⁰ VAŠÁK, Pavel. *Ediční zpracování staročeského textu*. In: VAŠÁK, Pavel a kol.: *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 8070666382.

¹¹ BOČKOVÁ, Alena. *Ediční poznámka*. In: *Historia S. Joannis Nepomuceni = Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého: aneb, Podoby barokního překladu*. Editor Alena Bočková. 1. vyd. Praha: Scriptorium, 2015, s. 143–165.

Spřežkou *ij* vyjadřujeme kvantitu, takže ji přepisujeme jako *í* (např. *očekáwagijce* > *očekávající, mluwenij* > *mluvení*).

Zvláštní znaky přepisujeme dle dnešní pravopisné normy: *f* > *s* (*fepfsaná* > *sepsaná, Latinfkém* > *latinském, Cýřařké* > *císařské*); *au* > *ou* (*zapomenauti* > *zapomenouti, vychlauba* > *vychloubá, ponaukajic* > *ponoukajic, mohau* > *mohou, chlauba* > *chlouba, autrpnjcy* > *outrpníci, posflaužiti* > *posloužiti*) – výjimku tvoří slova cizího původu *fracimor* a *Prothesilaus* u kterých diftong *au* ponecháváme beze změny; *w* > *v* (*wám* > *vám, zdráwě* > *zdravě, wždycky* > *vždycky, chowali* > *chovali*) – grafém *w* ponecháváme pouze u jména Wilibald, protože se jedná o jméno germánského původu; písmeno *g* (ve funkci hlásky *j*) přepisujeme na *j* (např. *gednau* > *jednou, gest* > *jest, negfa* > *nejsa, naděgi* > *naději, gestliže* > *jestliže, genž* > *jenž, wijcegi* > *víceji*), nevyjadřuje-li ve slově hlásku *g* (např. *gruntu, astrologí*); *y* (po vokálu) transkribujeme na *j* (např. *neylepffý* > *nejlepší, neyhorffýho* > *nejhoršího*), v případě, kdy litera *y* slouží jako spojka, ji transkribujeme jako *i*; *j* (ve funkci vokálu *í*) > *í* (např. *podezřenj* > *podezření, přjčiny* > *příčiny, domněnj* > *domnění*); počáteční *v* > *u* (např. *vpřjmnof* > *upřímnost, vtrhánj* > *utrhání, vkáži* > *ukáži*); transkribujeme jotové spřežky (např. *nefftiaftné* > *nešťastné, Křestianfké* > *křesťanské*); tři výskyty záměny vokálů *ě* a *é* na straně 17v, 23r a 27v upravujeme tak, aby byly významově správně (*rodičowě* > *rodičové, Slawněmu* > *slavnému, sprawedliwé* > *spravedlivě*); ve slově *poěta* vynecháváme přehlásku nad vokálem *e*.

Písmena, která jsou v textu zdvojená, nahrazujeme pouze jedním grafémem na místech, kde se nevyslovují: *ff* > *f* (např. *ffortel* > *fortel, filozoffůw* > *filozofův, treffuge* > *trefuje, ffregem* > *frejem, fftraffuge* > *štrafuje, zauffalftwij* > *zoufalství, hauffowé* > *houfové, ffresuňkům* > *fresuňkům, ffaleffné* > *falešné, fformugi* > *formuji, dauffati* > *doufati*), stejné pravidlo platí i pro slova německého původu, např. *Sfeffmistru* > *šefmistru, houffové* > *houfové*. Zdvojené písmeno *d* zjednodušujeme ve slově *radda*, jehož výskyt v textu kolísá (variantu *rada* s jedním *d* nacházíme jako jediný výskyt v dedikaci, v přeložené části se setkáváme vždy se slovem *radda*). Zdvojení zjednodušujeme i ve slově *vinna*, které transkribujeme jako *vina*, u dalších odvozených slov jsme zdvojení opravovali s přihlédnutím k dnešnímu jazykovému úzu, proto zjednodušujeme *verbum*

newinnij > *neviní* (16r). Zdvojení ponecháváme pouze v zavedených výrazech, jako je např. *summa*. Dále upravujeme dle dnešního jazykového úzu slovo *měkých* > *měkkých*.

V latinském textu ponecháváme zdvojené hlásky, např. *Offendit*.

Psaní velkých a malých písmen upravujeme dle současné pravopisné normy, přepisujeme tedy ve většině případů především obecná podstatná jména začínající nepatříčně velkým písmenem (např. *Přátelé* > *přátelé*, *Obce* > *obce*, *Towaryffe* > *tovaryše*, *Jazycých* > *jazycích*, *Saudcowé* > *soudcové*, *Oheň* > *oheň*, *Wodě* > *vodě*). Velké písmeno ponecháváme pouze výrazům spojeným s náboženstvím (např. *Bůh*, *Písmem*, *Stvořitele*, *Páně*...) – výjimkou jsou adjektiva *boží* a *božská*; u vlastních jmen (např. *Mikulášovi*, *Zikmundovi*); u názvů označujících geografické území (např. *Horách Kutnách*, *Uhřích*, *Novém světě*) nebo u názvů planet či nebeských těles (např. *Hladoleta*, *Smrtonoše*, *Slunce*, *Měsíce*). Velká písmena ponecháváme i u titulu *Jeho Milosti*.

Výjimkou je slovo *podagra*, které zde chápeme ve dvojitým smyslu. V úvodní části spisu, kde se o této nemoci vyjadřuje překladatel ve své dedikaci, bereme *podagra* jako obecný název nemoci, který je roven pojmu *dna*, jedná se tedy o označení nemoci v běžné mluvě. V druhé části, která je už samotným překladem Pirkheimerova díla (od strany 12r), však chápeme *Podagra* jako personifikovanou nemoc, která je zhmotněná do postavy ženy bránící se před soudem, proto tedy píšeme velké písmeno.

V latinských pasážích ponecháváme majuskule na začátku slov tam, kde se tradičně v latině vykytují. Latinská slova, která obsahují první dvě písmena velká, přepisujeme jen s velkým počátečním písmenem (*ORnas* > *Ornas*).

Vlastní jména upravujeme dle současné jazykové normy – grafém *g* upravujeme na *k* ve jméně *Zygmundovi* > *Zikmundovi*. Také sjednocujeme jejich podobu (*Karlffpergka*, *Karlffperka* > *Karlsperka*), v latinském elogiu ponecháváme jméno překladatele nezměněno. Jména antických hrdinů ponecháváme v původním tvaru, současná podoba jmen je uvedena ve *Vysvětlivkách*.

Skupinu *th* ve slovech domácích zjednodušujeme, např. *Létha* > *léta*, ale ve slovech řeckého původu ponecháváme, např. *Arithmetyky* > *arithmetiky*, *Thebáňký* > *thebáňský*, *Prothesilaus*. Výjimkou je také přídomek z *Ryzenholu*,

který je součástí jména. Ponecháváme skupinu *ck* (např. *wjfecky* > *všecky*, *wjfeckna* > *všeckna*, *wjfyckni* > *všickni*).

Zkratky a typografické znaky rozepisujeme (např. *studené°* > *studeného*, *dobréˇ* > *dobrému*, *gt* > *jest*), seznam všech zkratek je uveden v sekci *Seznam zkratek*. Rozepisujeme zkratky *J. M.* > *Jeho Milosti*, *J. M. C.* > *Jeho Milosti císařské*. Výjimku tvoří zkratky *M.*, *t. č.* a *etc.*, které nerozepisujeme a ponecháváme je v původní podobě. Jak v latinských pasážích, tak i v českém textu najdeme sigla (*ā*, *ē*, *ū*), která také rozepisujeme, př. *žādā* > *žádám*, *nejsē* > *nejsem*, *mā* > *mám*, *novū* > *novum*, *Podagrā* > *Podagram*, *Sūmo* > *Summo*, *argumentū* > *argumentum*. Rozepisujeme znak *&* > *et* (př. *&c.* > *etc.*). Ligaturu *æ* v latinských pasážích rozepisujeme jako *ae*.

Hranice slov upravujeme podle současné pravopisné normy, výrazy spojené s předložkou rozdělujeme, např. *bezewjfeho* > *beze všeho*, *nademnou* > *nade mnou*, *nadoweys* > *nad to vejš*, *wewjfech* > *ve všech*, *zmušení* > *z mušení*; dále rozdělujeme slova s kondicionálním tvarem *by*, např. *mohlby* > *mohl by*, *tombych* > *tom bych*, *nežby* > *než by*, *cožby* > *což by*, *raděgijby* > *raději by*, *gefftoby* > *ješto by*, *jakobych* > *jako bych*, *aspoňby* > *aspoň by*, *čehožby* > *čehož by*. Slovesa s příklonkou *-li* oddělujeme spojovníkem, např. *nebyloliby* > *nebylo-li by*, *magijli* > *mají-li*, *budauli* > *budou-li*, *gfauli* > *jsou-li*. Pokud je ale *li* součástí složené spojky, spojovníkem nerozdělujeme, např. *zdaliž*, *zdali*, *nežli*. Oddělujeme spojení dvou slov v jedno, např. *obadva* > *oba dva*, *newždycky* > *ne vždycky*, *aftřjdmým* > *a střídým*. Naopak spojujeme oddělené spojky, např. *a wjffak* > *avšak*; příslovce, např. *do cela* > *docela*, *na lewo* > *nalevo* a adjektiva, např. *z offklivené* > *zošklivené*.

Interpunkci doplňujeme dle současných pravopisných pravidel, dvojtečky na některých místech nahrazujeme čárkou či tečkou. Příliš dlouhá souvětí někdy ukončujeme tečkou a dále začínáme větu novou s velkým počátečním písmenem. V případě ponechání dvojtečky upravujeme následující velká písmena na malá. Toto pravidlo neplatí u promluv, kdy po dvojtečce ponecháme velké písmeno, např. *Nebo tak říkají nepřátelé moji: Jsi-li (prý) tak dobrá, a tak mnoho oužitků s sebou přinášíš, proč všickni tak náramně na tebe nevráží? Proč tě klnou a v ošklivosti mají? Nebo jakkoliv pověst často pravdy chybuje, však ne vždycky,*

zvláště když již se zastará a všudy rozmůže. U přímé řeči uvozovky nedoplňujeme. V některých případech jsme odstranili u nepřímých otázek otazník.

Nezasahujeme do členění textu, odstavce ponecháváme dle původní předlohy i u veršovaných částí. Z důvodu neúplného číslování původního textu jsme přistoupili k paginaci, kterou používá ve své databázi Knihopis Národní knihovny ČR. Paginaci vkládáme do kulatých závorek.

3.1.2 HLÁSKOSLOVÍ A TVAROSLOVÍ

Ponecháváme rozdílné varianty slovesa být (*gfme > jsme, fem > sem, gfem > jsem, negfa > nejsa, gfou > jsou, fú > sú, gfouce > jsouce*).

Zachováváme protetické *v* i s předložkou (např. *zwoftřenj > zvoštění*).

Respektujeme kolísání v psaní předložek a předpon *s/z* (např. *fkuffeného > skušeného, fpočátku > spočátku, wfteklofti > vsteklosti, zčijta > zčítá, fpůsobem > způsobem, zfužugij > zsužují, fčijta > sčítá, nefpůsobiloft > nespůsobilost, wzteklá > vzteklá, seschodůw > se schodův*), ponecháváme také *Mozkwě > Mozkvě*.

Psaní *y/i* upravujeme dle současných pravopisných pravidel. V textu je tato kategorie značně rozkolísaná (např. *wyfliffenij > vyslyšení, wyflyffte > vyslyšte, prináffým > přináším, fnefytedlněgffý > snesitedlnější, Danyeje > Daniele*). Výjimkou je slovo *nepřátely*, u kterého ponecháváme dobové tvrdé skloňování podle vzoru „pán“.

Ponecháváme dvojhlásku *ej* namísto *ý/i* (např. *nacheylili > nachejlili, wyheybati > vyhejbati, fmeyfflegij > smejšlejí, ofteychánj > ostejchání, weymluw > vejmluv, přemeyffij > přemejšlí*).

Zachováváme úžení *é* v *í* (např. *pohlídli*). Respektujeme kolísání slov *svévolně/svývolně, svém/svým*.

Dle původního textu ponecháváme souhláskové skupiny – tzv. pobočné slabiky včetně hojně se vyskytujícího zakončení *-dlný* (např. *prozřetedlné, nepohnutedlný > nepohnutedlní, nezhogitedlného > nezhojitedlného, newyhnutedlné > nevyhnutedlné, neyfnefytedlněgffý > nejsnesitedlnější, Včedlnijky > učedlníky, Sedljkého > sedlského, nětco, Owotce > owoťce, žiwotčichůw > žiwotčichův, wzáctný > vzáctný*).

Nedoplňujeme háček u koncového konsonantu ve slovech *paměť, odpověď, chut*.

Upravujeme tvary *mě/mně* zájmena já dle dnešních gramatických pravidel tam, kde se neshoduje tvar s pádem (např. v akuzativu sg. *mně > mě*).

Ponecháváme dubletní tvary *ů/uo* (např. *můž, muože*).

Zachováváme původní flexi nebo pádovou koncovku (např. v *jejich vlastních domích* – lok. pl. m.).

Respektujeme tvary koncovek *-ův/-uov* (např. *obchodůw > obchodův, Národůw > národův, Exemplářiow > exemplářiuv, Instrumentuow > instrumentuov*), které v textu ponecháváme.

Přechodníkové tvary ponecháváme dle původní předlohy.

Kvantitu vokálů v předponách neupravujeme, zachováváme krácení i délku (např. *umyslem, utržky, ustavičně, ustavičným, naležitého*). V kořeni slova ponecháváme kvantitu originálu – nezasahujeme do krácení ani délek (např. *napominání, míle, dosahli, vychvaliti, zdrávěji, řadem, prace, vyníti, dan, tvař, nařku, Pláto, zdalo, tahnouti, nalezti, šprymy, vládařství*). V koncovkách kvantitu upravujeme (jak u substantiv, tak adjektiv) – např. *proffesjý > profesi, křiwa > křivá, neprawa > nepravá, wjfiwa > všivá, jfkodliwa > škodlivá, páleny > pálený, kwětum > květům, nebeskych > nebeských, uprijma > upřímá, jwobodna > svobodná, nepoctiwych > nepoctivých, Ržeku > Řeků*. Ve slově *vady* (25v) přidáváme dloužení kvůli poškození listu, domníváme se, že se tam délka vyskytovala, píšeme tedy *wady > vády*. Dloužení ponecháváme ve slovech *muží*, u příslovcí *vedlé, lépeji* i *lépeji, nikdy, nikdá*, krácení ponecháváme u slov *zaroveň, tim, čím*. U zájmen ponecháváme kvantitu dle originálu – setkáváme se s kolísáním, které respektujeme *váše, vaše*. Kvantitu koncovek u verb upravujeme, př. *wychlauba > vychloubá*. Kvantitu přechodníků ponecháváme, respektujeme kolísání – *rozpomínajic, ponoukajic, zanechajíce, pospíchajíc, nechtíc*. Ve slovech *Hyjspanij* (20v), *Englij* (20v), *Indij* (21r), *filozoffij* (21v), *Astrologij* (22r), kde se vyskytuje spřežka *ij*, ponecháváme dlouhé *í*, píšeme tedy *Hispaní, Englí, Indí, filozofí, astrologí*. Je to dáno dobovou existencí vzoru „paní“, podle kterého se tato slova skloňovala.

3.2 SEZNAM EMENDACÍ

Ve většině případů emendujeme text kvůli špatné čitelnosti a porušenosti listů. Také se zde objevuje několik výskytů chyb ze strany tiskaře, který zřejmě omylem zaměnil některé litery. Emendujeme na základě kontextu.

Pro přidané znaky užíváme závorky hranaté [], pro znaky odstraněné zase složené { }. Původní podoba slov je v pravém sloupci, proto ji už do transkribovaného textu nevkládáme. Veškeré provedené zásahy jsou uvedeny v následujícím výčtu:

16r	{m}{v}inu] minnu
17r	přivyk[l]i] přiwyk i
17r	sluš[n]ě] fluff ě
17r	[s]píšeji] pijffegi
17v	neprav[á]] nepraw
17v	je[š]tě] ge ftě
17v	js[o]uce] gf uce
18v	hou[f]ové] hau owé
19r	ž[a]lují] ž lugij
20v	hoj[n]ém] hog ém
21v	žád[n]ý] žád ý
24r	zas[e]] zař
24r	čas[n][o]u] čař u
27r	na[l]ežitého] na ežité°
30v	užitečněj[š]í] užitečněgj
30v	sam{y}[a]] samy
32v	mn[e]] mn

3.3 SEZNAM ZKRATEK

9r	J. M. > Jeho Milosti, <i>etc.</i>
9v	<i>Podagrā > Podagram, Sūmo > Summo, argumentū > argumentum, novū > novum</i>
10r	J. M. C. > Jeho Milosti císařské, t. č.
11r	žádā > žádám
11v	<i>etc.</i>
12r, 12v, 18v, 22r, 23r, 23v, 24v, 25v, 26r, 28r	gt > jest
12v, 30r	dobréˇ > dobrému
14v	mā > mám
18r	nejsē > nejsem
20r	saméˇ > samému
22r	směšné° > směšného
22r, 24v, 25r, 28v	to° > toho
22v	studené° > studeného
25v	<i>demissū > demissum</i>
27r	méˇ > mému, na ežitě° > naležitěho
27v	zlé° > zlého
30v	toˇ > tomu, sē > sem
32r	wā > vám
32v	čeˇ > čemu

4 VYSVĚTLIVKY

- 9v Georgius Dicastus** – Jiří Dikast, i Dikastus, označován též Miřkovský, narozen 1559. Studoval ve škole v Žatci. Roku 1577 se stal knězem v Lipsku. Od té doby působil v církevní správě, od roku 1589 působil v Jičíně. Jan Rudolf Trčka z Lípy si jej oblíbil a roku 1605 povolal Dikasta do Opočna, aby vykonával funkci vychovatele jeho dětí. Celý život působil jako církevní hodnostář, od roku 1622 žil v Lipsku, odkud odešel do Žitavy, kde roku 1630 umírá. Za svého života byl velmi oblíben u mnohých humanistů, o čemž vypovídají četné dedikace děl. Z doby, kdy Dikast pobýval v Jičíně, víme, že se přátelil s Jiřím Karolidem, což dosvědčují Karolidovy básnické sbírky. Obsahují poděkování za knižní dárky, pochvalné texty Dikastových spisů, symbola a anagramy. Sám Dikast se také věnoval literární činnosti, sepsal několik českých spisů a latinských veršů.¹²
- 10r Mikulášovi staršímu Vodňanskému z Čazarova** – narodil se asi roku 1530. Od roku 1572 vykonával funkci císařského rychtáře v Kutné Hoře, kde podporoval Zikmunda Kozla v rozvoji školství. Proto si vysloužil několik uznání v podobě dedikací v díle Jana Hubecia (*Origo Bacchanaliorum*, 1592; *Pictura Apellis*, 1595) a Jiřího Karolida (*Chlouba podagry*, 1597), dále ve sborníku vydaného k úmrtí Vodňanského (1597).¹³
- 10r Zikmundovi Kozlovi z Ryzentholu** – syn Mikuláše Kozla. Narodil se asi v Kutné Hoře, kde zastával pozici písaře, poté se stal horním hofmistrem. Ve školství dlouhou dobu působil jako konšel a inspektor. Zasloužil se o vybudování nové školní budovy v Kutné Hoře. Jako poctu k této události mu Karolides vydal roku 1595 sbírku *Liber epigrammatum ad ... Kozelium*, kde Kozla velebí, připojuje také cenné pedagogické rady.¹⁴
- 25v Salustia** – Gaius Sallustius Crispus, římský politik a historik (dějepisec). Narozen 86 př. K. v Amiternu, cynický filozof a řečník ze Sýrie.¹⁵
- 27r Bachovi** – lat. Bacchus; Bakchos; Dionýsos, bůh vína a veselí, také plodnosti. Syn Dia a Semely, která se stala milenkou Dia. Zeus ji však nechtíc zabil – spálil její tělo, ale stihl zachránit nenarozeného syna,

¹² HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 2, Č-J, 490 s.

¹³ HEJNIC, Josef, Karel HRDINA, Jan MARTÍNEK a Antonín TRUHLÁŘ, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1982, 5, S-Ž, 603 s.

¹⁴ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1969, 3, K-M, 404 s.

¹⁵ *Příručný slovník všeobecných vědomostí*. s. 812. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ab4dc486-9ce7-4724-88c9-266298ecdeee>.

kterého ukryl až do narození do svého stehna.¹⁶ Bakchos je římským protějškem řeckého Dionýsa.

- 27r** **Venuši** – bohyně lásky a krásy, je římským protějškem řecké Afrodity.
- 27v** **Bachusa a matku jeho** – viz vysvětlivka 27r
- 14v** **Pláto** – i Plato, Platón – řecký filozof
- 22v** **Hladoleta** – planeta Saturn (původ ze spojení slov hlad a léto = nastává hladové léto)
- 22v** **Smrtonoše** – planeta Mars (chápána jako nositel smrti, kvůli svému ohnivému blesku)
- 31r** **Priamus** – trojský král, měl mnoho potomků, např. Hektora, Parida, Kassandru. Za jeho vlády se udála slavná válka o dobytí Troji, která trvala deset let. Záminkou k válce byla žena, krásná Helena, kterou odvedl princ Paris od spartského krále Menelaa s sebou do Troji. Město nakonec padlo kvůli Isti s dřevěným koněm, kterého darují Řekové Troji.
- 31r** **Peleus** – též Péleus, syn Aiaka¹⁷, udatný bojovník, s mořskou bohyní Thetis měl syna Achillea.
- 31r** **Achilles** – největší řecký bojovník, říkalo se, že je nesmrtelný díky své matce, bohyni Thetis, která ho jako malého koupala v řece mrtvých Styx a držela ho přitom za patu, proto se pata stala jeho největší slabinou. Zúčastnil se trojské války, kde nakonec zahynul na následky zranění paty šípem, který vystřelil trojský princ Paris.
- 31r** **Belerofon** – i Bellerofontes, syn korintského krále Glauka, vnuk Sisyfa.¹⁸ Hrdina, který zabil příšeru Chiméru a porazil Amazonky.
- 31r** **Edipus** – Oidipus, syn thébského krále Laia a královny Iokasty. Ve věštírně v Delfách byla vyřčena věštba, že jednou Oidipus zabije vlastního otce a vezme si za ženu vlastní matku. Jeho otec se budoucnosti zalekl a přikázal dítě zabít v lesích. Oidipa se však ujal pastýř, který ho předal korintskému králi Polybiovi a ten ho vychoval jako svého. V dospělosti se tak Oidipus na

¹⁶ FINK, Gerhard a Jiří HORÁK. *Encyklopedie antické mytologie*. V Olomouci: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-99-9. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0f83d0f0-8f41-11e3-997d-005056827e52>.

¹⁷ FINK, Gerhard a Jiří HORÁK. *Encyklopedie antické mytologie*. V Olomouci: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-99-9. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0f83d0f0-8f41-11e3-997d-005056827e52>.

¹⁸ FINK, Gerhard a Jiří HORÁK. *Encyklopedie antické mytologie*. V Olomouci: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-99-9. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0f83d0f0-8f41-11e3-997d-005056827e52>.

své pouti světem ocitá v situaci, kdy opravdu nevědomky zabije svého otce, zachrání město Thébý od Sfingy a jako odměnu za své hrdinství se ožení s ovdovělou královnou Iokastou, o které neví, že je jeho skutečná matka. Po zjištění pravdy se oslepí a odchází z Théb jako psanec, nakonec však dojde smíření a smrti.

- 31r Prothesilaus** – i Protesilaos, byl jedním z bojovníků v tažení na Troju. Zahynul dle věštby, že první člověk, který vkročí na trojské pobřeží, zemře. Tímto nešťastným osudem byl stížen právě Prothesilaus.
- 31r Ulisses** – Odysseus, ithacký král, který se jako jeden z řeckých hrdinů vydal dobýt Troju a po letech dobrodružného bloudění se vrátil na Ithaku v převleku žebráka. O jeho ženu Penelopu se mezitím uchází mnoho nápadníků. Protože Penelopa se vdávat nechce, vybere úkol, který mají nápadníci splnit jako podmínku ke sňatku, ale sama dobře ví, že takový úkol splní jen její manžel, Odysseus. Ten se ukáže, úkol splní a zabije všechny nápadníky.
- 31r Bryzejdou** – Briseovna, zajatkyně z Troji, která se dostane k samotnému Achilleovi, stanou se z nich milenci.

5 SLOVNÍČEK POJMŮ

<i>bezděk</i>	nedobrovolně
<i>čerstvý</i>	rychlý
<i>daremní</i>	marný, bez užitku, bez prospěchu
<i>fortel</i>	úskok, lest, chytrost
<i>fracimor</i>	ženstvo, ženy a dívky
<i>frej</i>	záletnictví, navazování či udržování nemanželského nezávazného poměru, smilstvo
<i>frejírka</i>	milenka
<i>fresuňk</i>	kormoucení, trápení, starost
<i>glejch</i>	rovnováha
<i>hánka</i>	hanlivá řeč
<i>horoscopum</i>	podklad pro předpovídání budoucnosti
<i>houfové</i>	zástup, množství
<i>hovado</i>	dobytěk, zvíře
<i>Item</i>	a tak, tedy, rovněž, dále
<i>jednostejný</i>	stejný
<i>ješto</i>	který, jenž, co, zatímco, neboť, protože, kdežto, když
<i>jmín</i>	příčestí trpné slovesa mít, jmíný = jmenovaný
<i>klnou</i>	klíti, zlořečiti
<i>komput</i>	počet, výpočet, rozpočet, rozvaha
<i>kormoutit</i>	trápit, zachmuřovat
<i>kratochvílný</i>	zábavný
<i>kunšt</i>	žert
<i>kunštovat</i>	žertovat, šprýmovat

<i>kůtek</i>	kotník
<i>lekce</i>	čtení
<i>literní umění</i>	nauky; vědomost; týkající se všeobecného vzdělávání (na rozdíl od dovedností manuálních)
<i>materie</i>	látka, směsice
<i>medle</i>	nuže, nu, tedy, tak tedy
<i>modrace</i>	podložka, houně, matrace
<i>neskrovnost</i>	nemírnost, nestřídmost, nezdrženlivost v něčem
<i>nešanovat</i>	nešetřit, nemít ohledy
<i>nevydadí</i>	nevydají
<i>nevy pitvaný</i>	nevyčištěný, nemravný, s chybami
<i>nezpěčovat</i>	nestavět se na odpor
<i>Nový svět</i>	Amerika
<i>obloupen</i>	obrán
<i>ostříhat</i>	střežit, hlídat
<i>počteno</i>	spolehnout se na koho/co, přičítat, počítat s kým/čím, považovat koho
<i>pohrzí</i>	pohrdati, pohrzeti
<i>poklisky</i>	i poklísky, poklésky – poklesek, omyl, chyba
<i>poslušanství</i>	poslušenství, poslušnost, povolnost
<i>poškvrniti</i>	poskvrnit, znečistit, pošpinit koho/co
<i>potentát</i>	mocný, vladař
<i>potvorný</i>	podivný
<i>přirození</i>	přirozenost, podstata, přirozený stav
<i>rovně</i>	stejně
<i>rozmazaný</i>	zhýčkaný

<i>různice</i>	neshoda, nepokoj
<i>sedmero svobodných umění</i>	jednalo se o disciplíny: gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, astronomie, geometrie a hudba
<i>sentence</i>	myšlenka, stručné vyjádření myšlenky, výrok, věta
<i>summa</i>	souhrn, úhrn
<i>šepmistr</i>	i šepmistr, kutnohorský konšel
<i>štěpnice</i>	ovocný sad
<i>štrafovat</i>	trestat, plísnit, kárat
<i>Štrospurce</i>	Štrasburk, hlavní město Alsaska (Francie)
<i>trefovat</i>	hodit se, příhodný
<i>trošt</i>	útěcha, naděje
<i>trou</i>	tru, tříti
<i>trudovatost</i>	malomocenství, lepra
<i>upřímý</i>	přímý
<i>v Anglí</i>	v Anglii
<i>v Frankrejchu</i>	ve Francii
<i>v Hispaní</i>	ve Španělsku, Hispánii – pojem chápán jako celý Pyrenejský poloostrov
<i>vády</i>	sváry, hádky
<i>vedlé</i>	podél, u čeho, při čem, podle
<i>věští</i>	člověk nadaný věšteckou schopností
<i>vytylost</i>	otylost, ztučnělost
<i>z mušení</i>	z přinucení
<i>zakázati se</i>	slíbit
<i>zanepřázdni se</i>	zabývat se
<i>zlolejec</i>	utrhač, pomlouvač, hanobitel

zniknouti

zniknouti čeho, ujíti čeho

zprubování

zkoušení

zůřivý

přísný, hrozný

6 KOMENTÁŘ

6.1 Autor Willibald Pirckheimer

těž Pirckheimer, Pirckheimerus nebo Pirckhagmer, někdy pod pseudonymem Joannes Franciscus Cottalambergius. Narodil se 5. prosince 1470 v Eichstädtu, zemřel 22. prosince 1530 v Norimberku.¹⁹ Byl německý humanistický učenec, překladatel, právník a vojenský velitel.²⁰

Pocházel ze zámožného patricijského rodu v Norimberku a mezi lety 1490 až 1497 studoval práva a humanismus v Padově a Pavii, čímž navazoval na rodinnou tradici.²¹ Po studiích v Itálii se vrátil do Norimberka, kde se stal členem městské rady. Vykonával také funkci velvyslance při reprezentování města na různých cestách. Působil jako velitel v protišvýcarské válce, za což byl vyznamenán císařem Maximiliánem a získal tak hodnost císařského rady.²²

Zasloužil se také i o rozvoj školství. Ke konci svého života se věnoval studiu, toužil po vědění. Pirckheimer patřil do literární okruhu vzdělanců, ke kterým se řadil také Albrecht Dürer, jenž se stal jeho blízkým přítelem.²³

Aktivně se věnoval sebevzdělávání, zabýval se sběratelstvím, vydavatelstvím, vědou i uměním. Jeho humanistické vlastenecké smýšlení je patrné v listech *Briefwechsel*, vydávaných v Mnichově mezi lety 1940–1960. Také překládal texty z řeckého jazyka do latinského. Ve svém díle *Historia belli Suitensis* (*Dějiny švýcarské války*, Mnichov, 1895) se věnuje autobiografickým zážitkům

¹⁹ *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků. s. 144. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:efa97d20-1122-11e4-a8ab-001018b5eb5c>.

²⁰ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. J. Otto. s. 767. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:958e1940-04ce-11e5-91f2-005056825209>.

²¹ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. J. Otto. s. 767. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:958e1940-04ce-11e5-91f2-005056825209>.

²² *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. J. Otto. s. 767. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:958e1940-04ce-11e5-91f2-005056825209>.

²³ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. J. Otto. s. 767. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:958e1940-04ce-11e5-91f2-005056825209>.

z války. V roce 1522 vydal spis *Apologia seu Podagrae laus (Obhajoba nebo chvála podagry)*.²⁴ K sepsání jej vedla vlastní zkušenost s touto nemocí. O jeho dnových záchvatech a bolestech víme z autorových deníků, které si psal na základě svého sebezpozorování od roku 1512. Je možné se v nich dočíst o detailnějším průběhu této choroby.²⁵

6.2 Překladatel Jiří Karolides z Karlsperka

také Karel, Carolus, Georgius, Carolides; z Carlsperka, Karlspergka.²⁶

Byl významný latinský básník, překladatel. Narodil se 11. dubna 1569 na Novém Městě v Praze. Zde také vystudoval bakalářský i magisterský titul. Krátce zastával funkci učitele, úředníka či písaře. V roce 1594 se oženil. Od svého otce, Karla Mělnického, získal přídomek „z Karlsperka“. V roce 1596 byl císařem Rudolfem II. vyznamenán vavřínovým věncem, titulem poeta laureatus a jmenován dvorským básníkem.²⁷

Jeho bratr Daniel Karel Karolides z Karlsperka byl významný tiskař. Vedl soukromou tiskárnu Hynka z Valdštejna v Dobrovici. Po ročním působení si založil vlastní tiskárnu na Novém městě pražském ve Spálené ulici, která zde fungovala až do roku 1628.²⁸

Jiří Karolides byl ve své době považován za jednoho z nejlepších básníků, který se věnuje tvorbě v latině. Jeho největším konkurentem byl rovněž latinsky

²⁴ KUŤÁKOVÁ, Eva, Anežka VIDMANOVÁ a Jan JANOUŠEK. *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Odeon, 1984. s. 486. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:1ae7a840-4ce8-11e3-ac54-005056825209>.

²⁵ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

²⁶ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

²⁷ JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1875, Svazek I., A-L, 489 s.

TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

²⁸ ČERNÁ, Marie Ludmila. *Stručné dějiny knihtisku*. Praha: nakladatelství Šolc a Šimáček, společnost s.r.o., 1948, 224 s.
VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha: Arthur Novák, 1926, 191 s.

píšíci Jan Campanus Vodňanský. Největším odpůrcem se stal Pavel z Jizbice, který vůči Karolidovi útočně vystupoval hned v několika básních.²⁹

Pestré jsou také Karolidovy kontakty se zahraničními humanisty. To dokládají dedikace básní, příspěvky ze sborníků i korespondence. Přátelské vztahy udržoval např. S německým právníkem a učencem Konradem Rittershausenem, latinsky píšícími autory Hieronymem Arconatem či Elisabethou Johannou Westonií, z domácích autorů jej pojilo přátelství zejména s utrakvistickým knězem Jiřím Dikastem. Karolidovy četné dedikace jsou často věnovány také mnoha významným měšťanům či šlechticům.³⁰

Karolides zemřel 21. října 1612 v Praze a pochován byl v rodinné hrobce v Opatovicích.³¹

Jeho dílo obsahuje z větší části latinsky psanou příležitostnou poezii různých, převážně drobných žánrů. Nejvíce se věnoval epigramům, které byly shrnuty do sbírek nebo byly připojeny k delším skladbám. Většina jeho děl má moralizující charakter s dávkou výchovného aspektu, čemuž odpovídá výběr žánrů, např. Karolides parafrázuje žalmy z biblických knih, nebo básnický zpracovává antické moralizující sentence. Taková díla pak sám Karolides dedikuje školám či dospívajícím především pro účelnost takových textů, neboť jsou krátké a snadno zapamatovatelné. Přesto, že se role učitele sám vzdal, ve své tvorbě se snažil o výchovný a morální apel směřující k mladší generaci. Hojně psal také dedikační básně do sbírek tehdejších spisovatelů.³²

Karolidův styl poezie tíhl ke komplikovanému způsobu básnického vyjádření. Často užíval neobvyklý slovosled či archaismy, které ztěžovaly pochopení textu recipientům. Díky svému umu v krátkých básnických útvarech

²⁹ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

³⁰ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě.* Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

³¹ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

³² TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.
HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě.* Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

(anagramy, symbola) se mu na dlouhou dobu dostávalo zasloužené uznání. Později o toto uznání soupeřil s latinsky píšícím Campanem, který měl díky stykům s univerzitou velké pole působnosti především v domácí literární oblasti.³³

Z didakticky zaměřených děl Karolides básnický zpracoval spis španělského humanisty a pedagoga Juana Luise Vivese s názvem *Satellitium animi Johannis Ludovici Vivis ...* (1593). V prvním oddílu jsou obsažené epigramy a mravní zásady, v druhém jsou verše dedikované autorovým přátelům.³⁴

Ke Karolidovým nejznámějším dílům patří sbírka *Farrago symbolica sententiosa*, kterou vydal Daniel Adam z Veleslavína v Praze roku 1597. Jedná se o rozšířenou a přepracovanou knihu *Satellitium*. Obsahuje zásady a pravidla s výchovným apelem. Mravoučný či satirický ráz mají i obsažené básnické sentence a epigramy. Dílo také zahrnuje menší básnické útvary, jako jsou symbola na erby rodu Rožmberků, Trčků z Lípy, Hodějovských či Žerotínů, dále anagrammata či funebralía.³⁵

Dílo *Praecepta institutionis generosae* (1606) je věnováno dětem Jana Rudolfa Trčky, s kterým udržoval Karolides přátelské vztahy. Skladba má sloužit jako učební pomůcka pro vzdělávání mladého šlechtice. Kniha také obsahuje latinsko-české pasáže s výchovným charakterem.³⁶

Roku 1597 se Karolides rozhodl přeložit z latinského do českého jazyka spis *Apologie seu Podagrae laus* německého humanisty Willibalda Pirckheimera, v kterém žertovně vykreslil nemoc dnu čili podagru.³⁷

Svému otci věnoval posmrtně památeční sbírku *Parentalia* (1601) zahrnující dvě pohřební řeči, dále pak veršované a potěšující skladby. Sbíрка

³³ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s. TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

³⁴ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

³⁵ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

³⁶ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

³⁷ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

obsahuje autobiografické údaje ze života autora, dále také ukazuje, kam až sahaly básnickovy literární styky.³⁸

Zpracováním náboženské tematiky se Karolides zabývá v díle *Sophonias propheta* (1612). Kniha se zabývá Sofoniášovým proroctvím. Ve skladbě parafrázuje žalmy, které se dále objevují i v dalších Karolidových sbírkách, je zde cítit satirický tón, který se ke konci básnickovy tvorby objevuje stále častěji.³⁹

6.3 Tiskař Daniel Sedlčanský nejstarší

vlastním jménem Rejmar, Rýmar, také Sedesanus, původem pocházel ze Sedlčan, proto je nejčastěji označován jako Sedlčanský.⁴⁰

Byl jedním z předních pražských tiskařů a nakladatelů své doby. Z počátku své kariéry byl tovaryšem u Jiřího Melantricha z Aventina. Roku 1582 se oženil. Od roku 1582-1613 provozoval vlastní tiskárnu.⁴¹ Ta se nacházela na Starém městě pražském v Linhartské čtvrti.⁴² Vydával převážně latinské příležitostné humanistické básně, ale známý byl také vydáváním novinových zpravodajských letáků (např. *Noviny pořádné celého měsíce září léta 1597*). Žánr novin se pro jeho tiskárnu stal typickým až do samotného zániku dílny roku 1689.⁴³

³⁸ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

³⁹ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

⁴⁰ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, 1350 s., [79] l. obr. příl. ISBN 8072773127.

⁴¹ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, 1350 s., [79] l. obr. příl. ISBN 8072773127.

⁴² VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha: Arthur Novák, 1926, 191 s.

⁴³ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, 1350 s., [79] l. obr. příl. ISBN 8072773127.

Mezi jeho další vydavatelské počiny patří také životní dílo Martina Filadelfa Zámorského (*Postila evangelitská aneb Vejkladové na evangelia nedělní a sváteční*, 1602), nebo díla Bartoloměje Paprockého z Hlohol (*Nová kratochvíle*, 1598; *Ogród Królewski*, 1599; *Diadoch*, 1602). Sedlčanský se zajímal i o polskou tvorbu, kterou zařadil do své vydavatelské činnosti (např. *Tragedie neb hra o rozpustilosti žebrákův*, 1608).⁴⁴ Také vydal *Lícidlo krásné* (1594) od Tobiáše Mouřenína.⁴⁵

V roce 1613 po smrti Daniela Sedlčanského nejstaršího převzal činnost tiskárny jeho syn, Daniel Sedlčanský starší. Ten vydával jen drobnější spisy. Tehdejší sláva knihtiskárny už nebyla na takové úrovni jako za chodu jeho otce.⁴⁶

6.4 Chlouba podagry

je českým překladem latinského spisu *Apologia seu Podagrae laus* od německého humanisty Willibalda Pirckheimera z roku 1522. Spis také obsahuje dedikaci a předmluvu překladatele Jiřího Karolida, latinské citáty a elogium Karolidova přítele, Jiřího Dicasta. O výtisk se roku 1597 postarala tiskárna Daniela Sedlčanského v Praze.

Oslavná či pochvalná řeč se dostává do popředí už v antickém období. Tehdy bylo oblíbené také pohřební, svatební či gratulační řečnictví. Právě však z oslavné řeči se osamostatnil žánr chvály⁴⁷, který byl v té době hojně zastoupen především chválou vladaře. Chválou jako žánrem se později zabývali studenti v rámci výuky rétoriky.⁴⁸

⁴⁴ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri, 2006, 1350 s., [79] l. obr. příl. ISBN 8072773127.

⁴⁵ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha: Arthur Novák, 1926, 191 s.

⁴⁶ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha: Arthur Novák, 1926, 191 s.

⁴⁷ Nejčastějším označením chvály je latinské *laus*, *laudes*, *laudatio*. Můžeme se ale setkat také s řeckým *enkomion* (= oslavná píseň zpívaná při hostině z: MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 382.) či *panegyrik* (= prozaická chvalořeč určená pro slavnostní příležitosti z: MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 423.).

⁴⁸ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998. Paprsek. ISBN 80-86138-07-0.

Ve středověkém básnictví byly pochvalné a oslavné básně vyhledávanou látkou. Předmětem chvály mohou být bohové, hrdinové, panovníci, zvířata, města, rostliny (kvůli své symbolice především vavřín, oliva či růže), ale i roční období, povolání nebo ctnosti.⁴⁹

Chvála se může zaměřovat nejen na heroismus a krásné věci, ale také na maličkosti každodenního života. Může se jednat až skoro o nicotné malichernosti, které člověka mohou dokonce obtěžovat (např. vši). Z tohoto hlediska se také mění styl pochvalné řeči, která může předmět či zlozvyk vykreslovat ironicky.

Karolidova *Chloubá* se žánrově řadí k ironickým enkomiím, kde se nemoc brání mnohdy až paradoxními argumenty a sama sebe nezapomíná patřičně velebit.

Karolidův český překlad je považován za jeden z nejstarších vernakulárních překladů. Konstrukce textu se drží vzoru Pirckheimerovy *Apologie*, kde se Karolides snažil zachovat specifickou řeč a vypravěčský styl.⁵⁰

Hned za titulním listem následuje latinské elogium Jiřího Dikasta. Z těchto šesti latinských dvojverší je patrné, že Dikast text neznal. Předpokládal totiž veršovanou formu spisu, zatímco v originále je prozaická.

Sám Karolides jako důvod překladu této latinské památky uvedl v dedikaci české reprodukce textu skutečnost, že touto nemocí trpí jeho dva drazí přátelé, Mikuláš st. Vodňanský z Čazarova a Zikmund Kozel z Ryzentholu. Proto, aniž by chtěl snižovat jejich schopnost porozumění latinskému textu, se rozhodl kvůli jejich pohodlí pro překlad tohoto spisu, aby tak žertem ulehčil jejich mysli a životu s touto chorobou, když tělu pomoci nemůže. Chloubu podagry v českém jazyce také doporučuje dalším lidem, kteří se kvůli jazykové bariéře k textu nedostanou. Podagriků v této době přibývalo, proto vyslovuje naději, že lidem přijdou rady z této knihy vhod. Dalším důvodem přeložení spisu byl nedostatek latinských exemplářů Pirckheimerova díla.

Nemoc dna je ve spisu hlavní představitelkou zhmotněnou do personifikované Podagry, která se chlubí svými ctnostmi a dobrými skutky, jakých

⁴⁹ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998. Paprsek. ISBN 80-86138-07-0.

⁵⁰ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

se na lidech dopouští. Svě vyprávění přednáší ve formě obrany imaginárnímu soudu. Text má za hlavní účel pobavit a potěšit život podagriků, také nabízí cenné rady, jak se vyhnout útrpným bolestem, které nemoc způsobuje.

Po celou dobu svého monologu se Podagra obrací k „pánům soudcům“, které se snaží přesvědčit o své dobré povaze. Chce se očistit od pomluv „obecného lidu“, který ji neoprávněně ocerňuje a haní. Podagra prosí, aby byla vyslyšena až do konce své promluvy, nebrání se ani tomu, po zvážení všech skutečností, aby byl vynesena spravedlivý rozsudek. Pokud soudce nepřesvědčí, je ochotna podstoupit i trest nejvyšší – smrt (proti tomuto rozsudku se ale náležitě brání, sama je toho názoru, že smrt by pro ni byla přísným a nespravedlivým trestem).

6.4.1 MÓDNÍ NEMOC HUMANISMU

S podagrou jako s populární dobovou nemocí se setkáváme především v humanistické příležitostné poezii a v textech žánru *laus podagrae*. Cílem těchto děl je odlehčení situace nemocného a odvedení myšlenek od jeho utrpení způsobeného dnou. Většinou jsou texty psané s osobní zkušeností autora, tedy i s určitou dávkou doporučujících rad a přátelského povzbuzení v boji s touto nemocí.

V centru literárního zájmu se kromě podagry objevily i další choroby, ať už s projevy fyzickými či duševními, které si vysloužily své místo v literatuře. Oblibu si získala další chronická onemocnění, horečka, epidemie i melancholie.⁵¹

Žertovné neodborné texty měly i další důležitou funkci – doplňovaly tehdejší informace o chorobách, co se o nich ví, jaké mají příznaky, jak je léčit apod. Dobová medicína neměla tak bohaté a široké vědomosti. Proto se lidé často obraceli právě na enkomia, v nichž se mohli dozvědět užitečné rady. Zásadní byly také ego-dokumenty autora, především deníkové zápisy, které se vztahovaly

⁵¹ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

k průběhu nemoci, kterou autor sám trpěl. Tyto informace také pomáhaly spoluutvářet humanistické lékařské znalosti.⁵²

V rámci jazykového hlediska se v *Chloubě* setkáváme s citáty, nejrůznějšími slovními obraty a výňatky z antických i současných textů odkazujících k podagře. Právě tyto jazykové prostředky se staly důvodem zvyšování frekvence tematizace podagry v literatuře. Existovala celá řada podagrických slovních spojení, která můžeme zahrnout do jakési topiky podagry. Záchvaty dny v kloubech a palcích opakující se v literatuře neustále dokola vytvořily široký korpus ustálených slovních obrátů, které byly zcela typické pro denní užívání tehdejších humanistů (nejistý podagrický krok, podagra zastoupená výrazem *nepřítelkyně nohou*, verše ulehnu do podagrického lože s básníkem apod.). V českých zemích se inspirujícím textem pro tvorbu enkomií stala právě Pirckheimerova *Apologie*. Je v nich tedy patrné recitování i imitace. V příležitostných básních je více upřednostňován popis bolesti před samotnou nemocí. Básník tak hojně využívá k prezentování svého utrpení různá přirovnání a metafory (podagrické bolesti pálí jako oheň).⁵³

Enkomiastická literatura nám jako jediná umožňuje sledovat personifikování a genderování podagry. To není u příležitostné poezie zcela zřetelné, i když se i zde, přesto ne v takové míře, najdou motivy a obraty, které zastupují žánr *laudes podagrae* (např. motiv nevyléčitelnosti, nadvláda choroby nad nemocným).⁵⁴

Na rozdíl od tehdejších odborných lékařských textů nám enkomiastické spisy nabízejí pohled z pozice pacienta, zprostředkovávají tedy subjektivní postoj k nemoci. Humanistický pisatel tak docílí reálnějšího popisu svých stavů, autor sám stylizuje svůj vztah k nemoci – prezentuje nemoc jako ženskou bytost, do které může promítnout své představy a vlastnosti, které této chorobě přisuzuje. Dokáže také s literárním umem zachytit své zdravotní problémy, popsat fyzický vzhled

⁵² STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

⁵³ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁵⁴ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

nemoci apod. Tento laický pohled je přínosnější pro další postižené, kteří se pohledem někoho jiného můžou pobavit a také poučit.

Tehdejší příležitostné básně zachycují letmé postřehy o příznacích a zdravotním stavu nemocného, tedy samotného básníka. Také se dna vyskytuje v běžné písemné komunikaci mezi známými, např. v dopisech nebo se objevuje v dedikacích. Proto se podagra tematizuje ve spojitosti se samotným aktem psaní i literární tvorbou autora. Nejčastěji se nemoc stane pro autora bariérou, kvůli které nemůže literárně plodit nebo včas reagovat na příchozí korespondenci. Proto se pak následně o podagře pisatel vyjadřuje ve své další práci jako o nepříjemnosti, která ho brzdí a mnohdy ho upoutá na lože i na několik týdnů. Autoři mají potřebu si o nemoci mezi sebou psát a informovat o těžkostech, které prožívá většina z jejich kolektivu. V humanistické literatuře se podagra stala společnou komunikativní platformou, která propojovala maskulinní literární okruh učenců. Sloužila jako významné pojítko intelektuálů a znak pravého humanistického vzdělance a v rámci své frekventované role se stala autostereotypem učenecké komunity.⁵⁵

Podagra měla také příznivý dopad na socializaci člověka. Tím, že zasahovala velké antické vzory, ale také soudobé vysoce postavené vzdělance, se podagrici stávali elitou na žebříčku sociální hierarchie.⁵⁶

Na druhé straně existovaly také nemoci, které vyvolávaly sociální izolaci. Např. syfilis, neštovice nebo další choroby vykazující se napadením kůže, u nichž nebyla známá příčina, způsobovaly sociální strádání. Takové vyloučení ze společnosti pak může napomoci k tomu, že se nemocný není schopen z okovů nemoci vymanit.⁵⁷ Na rozdíl od takových případů, které způsobovaly samotou, měla podagra zlepšovat sociální postavení, její pacienti byli považováni za vynikající lidi, kteří si užívali

⁵⁵ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁵⁶ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

⁵⁷ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

zájmu a laskavosti svých přátel. Podagra vyvyšovala oběti mezi mocné, ve společnosti byla znakem nadřazenosti a prosperity.⁵⁸

Jak už z výše uvedeného vyplývá, tematizace podagry má velký dopad na celý literární okruh humanistů i na tehdejší produktivitu textů. Přesto, že se jednalo o nevléčitelnou nemoc, znamenala nejen pro učence jistou výhodu, která jim zajišťovala místo i uznání v komunitě literátů. Počet podagrických děl vypovídá o tom, že se nemoc stala zásadním předmětem komunikace humanistické společnosti.

6.4.2 DALŠÍ SPISY S TEMATIKOU PODAGRY NA NAŠEM ÚZEMÍ

Texty o podagře žertovného charakteru byly velmi oblíbené. U nás se vyskytla další obdobná latinská díla českých humanistů, kterým mohla Pirckheimerova *Apologie* sloužit jako předloha. Necháávají se inspirovat jazykovými prostředky, motivy i citáty stejných autorů. Každý spis také pracuje s personifikováním Podagry jako ženské bytosti.

6.4.2.1 Olomoucká anonymní báseň *Laus podagrae*

Tato latinská veršovaná skladba vyšla roku 1597 patrně v Olomouci, bohužel dnes už neznáme autora, můžeme se pouze domnívat, že jím byl student tamější jezuitské univerzity. Ten jako autor žádá Múzy, aby podpíraly jeho verše i nohy ochablé podagrou. Velké množství odkazů se váže právě na bolesti nohou způsobené touto nemocí. Chce, aby jeho krok byl jistý a aby i jeho Múza nemusela chodit o berlič.⁵⁹

V básni se nemoc dostává k velkým historickým osobnostem. Své oběti vidí jako méněcenné, sama se staví do role královny světa i všech nemocí. Je schopná

⁵⁸ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

⁵⁹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

porazit mocné vladaře, krále i církevní hodnostáře, nemá strach z udatných hrdinů jako je např. Herkules, ani jeho kopí se nezalekne.⁶⁰

6.4.2.2 Viktorin Rhacotomus Vodňanský z Greifenberka

Jedním z dalších autorů, který se zabýval tématem podagry, byl humanista Viktorin Rhacotomus. Pocházel z Vodňan, vystudoval bakaláře na pražské univerzitě. Krátce působil jako učitel v Hradci Králové. Byl spolužákem Jana Campana. Odešel do Sušice, kde vykonával ve škole funkci správce. Později se stal členem sušické městské rady.⁶¹

Roku 1600 sepsal latinský spis *Laudes podagrae versibus comprehensae*, který dedikuje sušické radě. V tomto díle taktéž vystupuje personifikovaná Podagra před soudem se svou obhajobou. Báseň obsahuje četné narážky na Ovidiovy verše. Rhacotomus se tedy nechal inspirovat předlohou Willibalda Pirckheimera s tou obměnou, že se jedná o veršovanou skladbu.⁶²

6.4.2.3 Jiří Bartholdus Pontanus z Braitenberka

Pocházel z Mostu, proto se také zajímal o mosteckou historii. Za vzděláním odešel do Prahy na jezuitskou akademii. Ve svých literárních počátcích psal především poezii. Přerušil studia a věnoval se učitelství v Louckém klášteře u Znojma. Po návratu do Prahy dosáhl významných církevních hodností. Roku 1586 byl Rudolfem II. vyznamenán vavřínovým věncem (tzv. poeta laureatus) a roku 1588 byl povýšen do šlechtického stavu, kdy získal přídomek „z Braitenberku“.⁶³

⁶⁰ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁶¹ HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1973, 4, N-Ř, 391 s. JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1876, Svazek II., M-Ž, 392 s.

⁶² HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1973, 4, N-Ř, 391 s.

⁶³ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s. HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

Psal příležitostné básně v duchu tradiční humanistické poezie. Po roce 1590 se spíše ve své tvorbě ubíral k odborné próze s rétorickým, teologickým a historickým zaměřením. Svými prozaickými díly položil základy naší latinské barokní literatury. Ve svých spisech užíval hlavně latinu, ale v některých textech i češtinu a němčinu. Roku 1605 napsal skladbu řadící se k ironickým enkomiiám *Triumphus podagrae*. Autor sděluje, že dílo vydal pro útěchu a pobavení nemocných dnou, k nimž se Bartholdus sám hlásí. Spis vypráví o tom, jak básník donesl druh Merkuriův do údolí Tempe v Thessalii, kde se všechna božstva dívají z kopců na triumfální příjezd bohyně Podagry, dcery Bakcha a Venuše. Bůh Apollo vítá mnohé výhody, jež Podagra nabízí. Slavnost přerušuje déšť. I v tomto textu Podagra pronásleduje lidi, kteří žijí život plný hříchu a nestřídmosti. Dílo obsahuje detailní popis a pracuje s mytologickým aparátem. I v *Triumphu podagry* se objevují Ovidiovy citáty, stejně jako je používal Pirckheimer ve své *Apologii*. I přesto, že je tato látka podobná, se nechal Bartholdus vést svou vlastní cestou, spis se od *Apologie* liší v dominantním postavení Podagry, která je zde zobrazena jako přemožitelka světa.⁶⁴ Menší část této skladby přebásnil Kamil Bednář, z jehož knihy *Med a hořec* citujme ukázkou:

*Nad mravem pohanským proč asi Dna má triumfuje,
s radostí okázalou chlubící se svými triumfy,
když nemrav pohanů nejeden národ zahanbuje?*

*V opak nás křesťany onen nejlepší Mistr učil
v chudobě spokojeně žít a Boha s láskou vzývat,
nestřídmým chutím uzdu přitáhnout
a vracet přírodě, co jejím právem je.*

[...]

*Nuž proto všechny, kdo jsou Boha nepamětlivi,
sužuj a týrej a na kolo vplétej, Dno milá!
Patu na bedra zhýralcům polož, Dno triumfující,
provinilcům šprým netrp na žádný případ!
Pokud jen bohobojnost a bázeň z rozkoší trvat budou,
nikomu, milá Dno, nebudeš moci vládnout!⁶⁵*

⁶⁴ TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

⁶⁵ BEDNÁŘ, Kamil. *Med a hořec. Parafraze z latinské poesie XVI. století v Čechách*. Přel. Věra Studená. Praha: Václav Petr, 1942, s. 17–18.

6.4.3 POSTAVA PODAGRY

Z humanistických textů (jak dokládá i výše uvedená ukázka) je zřejmé, jaký gender je personifikované Podagře autory přisuzován. Je vnímána vždy jako ženská postava, která má různé vlastnosti (např. Bartholdus ji vidí jako triumfátorku či bohyni; autor olomouckého anonymu zase jako královnu, vládkyni; v *Chloubě podagry* vystupuje za křehkou ženu).

Nemoc má mnoho zastaralých názvů, od pakostnice, přes podagru, hostec, rheuma, nemoc králů, nemoc bohatých či onemocnění dny užívané v současnosti.⁶⁶ Pro nás jsou důležité především dva pojmy, a to dna a podagra. Je proto vhodné vysvětlit rozdíl v chápání těchto výrazů. Jak uvádí Lucie Storchová⁶⁷, i přesto, že se jedná o stejnou nemoc, podagra a dna se liší ve způsobu literární imaginace, kdy právě podagra je personifikována.⁶⁸ V německém prostředí se setkáváme s označením „*Fraülein Podagra*“, v anglickém zase „*Lady Gout*“.⁶⁹ Tedy i v těchto zemích má v literárním ztvárnění Podagra ženskou roli.

6.4.3.1 Příčiny příchodu Podagry k nemocným

Přesto, že se v některých příčinách svého původu Podagra v textech shoduje s odborným lékařským názorem, nebudeme zde medicínské hledisko uplatňovat. Náš výklad se zaměří pouze na důvody vzniku nemoci v humanistických spisech.

Podagra z Karolidova překladu nestojí o to, aby někoho trápila, ale cítí se v této situaci obviňována neprávem, protože za své utrpení si podagríci mohou sami kvůli své neschopnosti vést střídmy život. Obžerství považuje Podagra za jednu z hlavních příčin, proč své oběti navštěvuje.

⁶⁶ V. K.. *Malý domácí lékař: spis poučný zvláště pro lid, zároveň spolehlivý rádce ve všech nemocech obojího pohlaví ... jak zdraví se má šetřiti*. V Praze: Nákladem Aloise Hynka, [1879]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:db40920-0ec1-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>.

⁶⁷ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁶⁸ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁶⁹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

Brání se, že při vypuknutí nemoci u člověka je pasivní, dobrovolně nechce k nikomu chodit, avšak lidé si její příchod sami žádají. V Rhacotomově díle dokonce samy oběti Podagru nutí, aby k nim přišla, lákají ji šperky a lichotkami, aby navštívila právě je. Bartholdus zase po bohyni Podagře otevřeně touží, je to jeho vyvolená.⁷⁰ Jedince, kteří nevedou zdravý životní styl, zavrhuje: „*Já zajisté tak soudím, že ti, kteří se na to, aby jen v hodech nemírných a nezřízených rozkošech život svůj strávili, zdraví a života hodni nejsou*“.⁷¹

Důležitou roli hraje také dědičnost. Podagra obviňuje rodiče, kteří jsou zodpovědní za to, co předávají svým dětem. Ty potom přebírají genetické predispozice k této nemoci. To Podagra shledává zaslouženým trestem za hříchy svých rodičů.

Po dlouhou dobu byla dna považována za čistě mužskou záležitost. Mezi škodlivé spouštěče měl patřit také nezřízený sexuální život a náhlý hněv spadající častěji do výsad mužů. V raném novověku se věřilo, že dna je příznakem pohlavní zralosti, sexuality a aktivní maskulinity.⁷²

Dalším důvodem, proč se z bohatých stávají podagrici, je nulový pohyb a žádná práce, kterým se záměrně vyhýbají.

Pirckheimer a další vzdělanci věřili, že vznik nemoci je propojen s přílišným studiem a literární tvořivostí. Podle historiků se dna v dobách osvícenství považovala za znak tvůrčí geniality obdobně jako melancholie v raném novověku. Proto se i významní básníci a spisovatelé sami rádi prohlašovali za podagriky. Nemoc prý pomáhala rozvíjet intelekt a podněcovala kreativitu všech učenců.⁷³

V dobovém léčení nemoci se ke každému případu přistupovalo individuálně. Většinou se nařídila domácí léčba, kdy byl nemocný odkázán na lože. Dostupná medicína byla drahou záležitostí jen pro bohaté.⁷⁴

⁷⁰ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷¹ *Chlouba podagry*, 17r.

⁷² STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷³ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷⁴ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

6.4.3.2 Dvě tváře Podagry – dominantní vs. bezbranná žena

Následující oddíl se bude věnovat charakterovým vlastnostem personifikované Podagry. Její povaha se v textech humanistů značně odlišuje. Jedná se o protiklad ženské dominance a bezmoci.

Na jedné straně vystupuje jako krutá a tyranská bohyně, která vládne nadlidskou mocí, na straně druhé je to křehká nevinná žena.

Podagra je ve spisech českých humanistických autorů zobrazována jako obžalovaná, která hájí svou bezúhonnost před imaginárním soudem. Snaží se upozornit na skutečnost, že není jen škodná, ale i nápomocná v mnohých věcech – činí nemocným dobrodiní. K takovým vyobrazením podagry patří kromě *Chlouby* také enkomium od Viktorina Rhacotoma. Zde je Podagra lživě obviněna a postavena před městskou radu. Při své obhajobě se poníží před svými posluchači, prostřednictvím svých dobrých skutků a femininní bezbrannosti apeluje na sudí, aby unikla potrestání.⁷⁵

Bartholdus se ve svém enkomiu vzdaluje pirkheimerovské předloze a staví Podagru do role neohrožené triumfátorky. Ta vede celé procesí svých obětí. Podagra pro Bartholda představuje bohyni „*stojící v čele průvodu pokořených poddaných, kteří se s pláčem stěží belhají na svých podagrických končetinách*“.⁷⁶ Zneužívá svoji moc, obětem znesnadňuje volný pohyb, např. otokem palce. Sebevědomě se také chlubí svou milosrdností – své oběti nepřipravuje o život, jen jim způsobuje občasné zápolení s bolestmi a štědře poskytuje odpočinek mezi jednotlivými dnovými záchvaty.⁷⁷ Považuje se za vítězku nad lidmi, aniž by potřebovala meč, musela být prolita krev a nebyly vedeny žádné války.⁷⁸

Dominantní postavení nemoci nad oběťmi je zdůrazněno také v olomoucké anonymní básni. Podagra se prohlašuje za královnu všech nemocí i nemoc králů.

⁷⁵ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷⁶ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷⁷ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁷⁸ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

Sama pohrdá léky, rozhoduje, ke komu přijde a koho ušetří, nikoho neposlouchá, nadřazeně se tyčí nad ostatní. Vidí se jako dobyvatelka světa, který je povinen jí sloužit. Považuje se za panovnici lidského těla – ovládá všechny jeho části. Kraluje také i ostatním bolestem v těle, nikomu se nechce podrobovat. S touto dominantní feminitou podagry se v literárním prostoru setkáváme až do 18. století.⁷⁹

Podagra v *Chloubě* se řadí k vyobrazení bezmocné ženy, která ráda využívá svou ubohost, aby vyvolala v soudcích lítost. Sama se vidí jako spravedlivá – uvádí hned několik důvodů pro své tvrzení: „(...) ke všem zároveň a jednostejně se chovám, k králům, papežům, knížatům, bohatším, chudším, urozeným i neurozeným“.⁸⁰ Brání se tedy, že nedělá rozdíly napříč společnostmi. Statečně se obhajuje, argumentuje a přeje si uspět s výtečnou řečí a oslnit dobrou tváří. Pokorně prosí, aby byla vyslyšena. Ale i zde vypočítavě pracuje se svou ženskou křehkostí, snaží se sudí zmanipulovat na svou stranu a donutit je, aby viděli ty zlé v samotných podagricích. Dychtí po uznání nejvyšších, aby jí dali za pravdu.

Své stinné stránky okamžitě přetočí ve svůj prospěch, i když tělu pacientů způsobuje škodlivé nepříjemnosti, najde v tom něco praktického, co jim může posloužit. Je mistrnou manipulátorkou, ráda vše patřičně okomentuje a špatnost hned dobrým skutkem nahradí. Svou vypočítavostí se více přibližuje lidem.

Jak sama tvrdí, libuje si v přepychu, proto častěji navštěvuje movité a otlé pacienty, kteří jí mají co nabídnout.

Podagře a jejímu monologu nemůžeme odepřít vtípnost, kterou svými paradoxy navozuje. Její smysl pro humor a výmluvnost zajišťují enkomiím kouzlo, jaké bylo v humanismu žádáno. Proto se o podagře i dalších chorobách často žertovalo, téma bolestí zlehčovalo. Humor a látky zesměšňující tehdejší choroby byly v 16. století považovány za správný lék proti nevléčitelným nemocem.

⁷⁹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁸⁰ *Chloubá podagry*, 17v.

6.4.3.3 Fyzický zjev Podagry a jejích obětí

V enkomiu *Triumphus Podagrae* nás Bartholdus v úvodní básni seznamuje s fyzickou podobou bohyně Podagry. Její tělo je vykresleno jako bídne a nestvůrné, pro které autor skoro nenachází slova postihující správné zachycení její obludnosti. Je vylíčena jako odporná stařena, která ztratila veškeré půvaby mladosti. Její oči po stranách hlavy těkají, autor odkazuje na antické motivy – Podagra má ohlávku od Marta a Venuše naznačující původ nemoci ve chtíči a hněvu. Má naběhlý chřtán kvůli nestřídmému životu, zapáchá, z úst vychází chrastivé zvuky a zvuky doprovázející hádky a smích. Kůže je bledá a tváře povislé. Má hrdě vztyčený krk a ztuhlé nohy, trpí rozměklými artrózními prsty. Prostřednictvím agresivně žensky formovaného těla připravuje o maskulinitu. Se svými oběťmi udržuje erotický vztah, proto má prašivé a drsné prsy. Metaforami vysychání a vyčerpání popisuje Podagřino tělo (její polibky vysávají z obětí dobrou mízu). Její světlou kůží proniká vyschlé maso, břicho Bartholdus přirovnává k prázdnému měchu od vína. V pravé ruce svírá vous a mužské vlasy jako vítěznou trofej, což symbolizuje znemožnění maskulinní aktivity. V levé ruce drží pohár stejně jako antická čarodějka Kirké, která proměňovala muže ve vepře.⁸¹ Obraz ošklivé a staré ženy zdůrazňuje fakt, že v mládí byla fyzicky přitažlivá – proto po ní muži sami toužili.⁸²

Bartholdus se také věnuje popisu obětí, které vnímá jako seschlé starce. Kvůli špatnému životnímu stylu a obžerství trpí třesem končetin, proto mají nejistou chůzi, jde z nich cítit hniloba a zkaženost. Zápach doprovází neustálé chrchlání a další dávivé zvuky z jejich chřtánů. Starci i stařeny naříkají, mají opilecký pohled kvůli své nestřídmosti v pití.⁸³

V díle *Chloubá podagry* se nesetkáme s fyzickou podobou nemoci. Sama sebe blíže nepopisuje, Pirckheimer se zaměřil především na její výřečnost a paradoxní obraty. Krátké pasáže věnuje pouze tělu obětí, co s ním Podagra

⁸¹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁸² STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

⁸³ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

provádí, jak jej mění: „(...) krásu člověka měním, která až do kosti jej vysušuji, barvu sličnou v bledou obracím, sílu zemdlévám, sen odjímám, zraku umenšuji, veselí pošmuřuji, z čerstvých nečerstvé a kulhavé činím, kunšty, smích, žertičky zaháním, ruce, prsty, člaňky, ramena, kolena, kůtky a summou všecko tělo shrubuji, lámi, sklíčím, víži a stahuji“.⁸⁴

V *Chloubě* se Podagra zabývá vztahem těla a duše. Jelikož ubližuje dle svých slov jen tělesné schránce, staví duši na vyšší úroveň, je podle ní důležitější, proto ji povzbuzuje učením a radostmi života. Škodí „bezcnému“ tělu, které „jest neduh nakažující duši“,⁸⁵ a proto musí tělo chřadnout, aby duše mohla kvést. Pokud vezme člověku něco pozemského, nahradí to zase umem nadpřirozeným (např. oběti předpovídají počasí). Podagra se neustále ve své promluvě staví do pozice, kdy v něčem špatném vždy nutně najde to dobré, aby pak sama působila laskavě.

6.4.3.4 Užítky a výhody Podagry

Svou obhajobu Podagra staví na užitcích a výhodách, které přináší svým obětem. Jejich prostřednictvím se vychloubá. Snaží se získat uznání pro svou existenci a upevnit tak důležité postavení, které si díky svým prospěšným darům po právu zaslouží.

Hájí se, že je vlastně prospěšná a pomáhá lidem, jelikož jim zajišťuje místo, které jim zdraví rádi přenechají, dále „na vysokých vozích a pěkně ozdobných koních jezdí, i na stolicech nešení bývají, ješto kdyby mého dobrodiní oučastní nebyli, pěšky by choditi musili“.⁸⁶ Podagra svým pacientům dopomáhá stát se elitou nebo alespoň zajišťuje benefity, díky kterým si tak lidé připadají: „(...) podagrici mezi králi a knížaty sedí. Ano i sama knížata to míti chtějí a je k tomu nabízejí“⁸⁷, „(...) také při hodech nad jiné ctěni bývají, nebo obyčejně na vyšším místě sedají (...)“.⁸⁸

⁸⁴ *Chloubu podagry*, 23v–24r.

⁸⁵ *Chloubu podagry*, 24r.

⁸⁶ *Chloubu podagry*, 19v.

⁸⁷ *Chloubu podagry*, 19v.

⁸⁸ *Chloubu podagry*, 19v.

Jelikož se Podagra uchyluje především k bohatším obětem, ráda připomíná, že díky ní se mohou páni kochat svým krásným majetkem, obdivovat umělecká díla či poslouchat příběhy o cizokrajných dálkách. Takové výhody mají dle Podagry zámožnější páni, proto sama tvrdí, že by se našlo mnoho jedinců, kteří by raději stonali a byli bohatí, nežli žili v chudobě s pevným zdravím. Nezapomíná také vyzdvihnout bezpečnost, kterou podagrikům zajišťuje, protože s bolestmi zůstávají doma, neutrpí tak žádnou úhону, např. při lovu, při plavbě na lodi apod.

Dalším aspektem, kterým se Podagra ve spisu chlubí, je vzdělanost a její učitelská role. Díky ní mají podagrici možnost učit se cizím jazykům a dalším uměním. Ovládají také filozofii, hudbu (pro obveselení života), aritmetiku (využívající k počítání svých peněz) i rétoriku (ta se nejvíce hodí pro vymlouvání a přikrášlování historek, co jim nemoc způsobila či znemožnila). Další disciplínou je astrologie, ke které podagrici nepotřebují žádné hvězdářské nástroje, protože díky své nemoci mají zvláštní moc, kdy mohou na svém těle cítit změny v počasí a předpovídat je až tři dny předem, také mají dobrou schopnost v orientaci a rozpoznávání planet a nebeských těles.

Podagrici oplývají znalostmi z bylinkářství, kterému prý rozumějí lépe než samotní lékaři. Pro medikaci se totiž doporučovaly lektvary obsahující výtažky ze semen nebo jiných částí lučního šafránu.⁸⁹

Podagra se považuje za původce veselí v životech nemocných. Když pacient leží v posteli, rádi jej navštěvují přátelé, kteří ho činí šťastným, snaží se jen žertovat a radovat se s ním, aby mu tak zpříjemnili chvíle strávené v loži.

Podagra si dále připisuje zásluhy za to, že oběti mají díky ní znalosti z historie různých národů, z literárního světa děl i jejich autorů. K těmto poznatkům je Podagra přivádí zcela zdarma, zatímco zdraví za takové vědomosti musí běžně platit. Chvástá se tím, že ukazuje lidem svět, paradoxně pouze z lože.

Podagra sama navádí člověka směrem k Bohu a pobožnosti, aby bezcílně jen neležel. Přeje si, aby lidé zanechali pozemských věcí a pozdvihli svou mysl

⁸⁹ STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511-530.

k nebi. Pacienti Podagry mají jedinečnou možnost dosáhnout něčeho většího, co obyčejný člověk nikdy nepozná.

V enkomiastických dílech našich humanistů zastupuje Podagra dvě role. V první se prezentuje jako ničitelka maskulinity, kdy znemožňuje vykonávat některé fyzické činnosti, ale současně je také učitelkou zbožnosti a sebekontroly. Nabízí disciplínu potřebnou pro formování osobnosti i uvědomění si vlastního těla prostřednictvím zdrženlivosti.⁹⁰

Také prodlužuje život člověka, stahuje bolesti a otoky jen do kloubů, takže odvádí škodliviny z dalších orgánů – je tedy zase zdraví prospěšná: „(...) *tuk zbytečný vysušuji, tlustost ztenčuji i vlhkosti skrze nestřídmost ustavičně se rozhojňující vytahuji a sehlcuji (...)*“.⁹¹

6.4.3.5 Vztah Podagry ke svým obětem

Svůj postoj k obětem dává Podagra v *Chloubě* explicitně najevo prostřednictvím rozmanité škály oslovení, která si podagrici vysloužili svým jednáním.

Někdy jsou to neutrální výrazy „*pacienti*“, „*protivníci*“, jindy užívá pejorativa jako „*pijanové*“, „*hodovníci*“, „*rozkošníci*“, „*chlípníci*“, „*ožralci*“ – každé označení užívá dle vhodné příležitosti (podle toho, čím si podagrici sami nemoc způsobují).

Své přívržence oslovuje např. „*miláckové žalobníci*“ nebo „*dobří žalobníci moji*“, popř. jen označením „*svých*“ („... *když se u svých zdržuji...*“). Také se setkáme se skupinou zvanou „*učedlníci*“, v nichž Podagra spatřuje své studenty, které školí v nejrůznějších disciplínách.

Ve spisu *Chloubu podagry* se setkáme s výčtem slavných hrdinů, kteří si zasloužili být poctěni touto nemocí. Podagra sama se jimi chlubí, že navštěvovala nejjudatnější z udatných antických bojovníků či králů. Jsou to především osobnosti jako např. trojský král Priamus, řecký vojevůdce Achilles, jeho otec Pélus, ithacký

⁹⁰ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

⁹¹ *Chloubu podagry*, 25v.

král Odysseus či statečný Belerofon. Podagra se cítí jako tvůrkyně elity napříč historií.

V epistolárních evropských textech se nachází ironické odkazy na manželské spojení s podagrou, nebo označování podagry za nevěstu či snoubenku humanistického učenice.⁹²

⁹² STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenécké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

7 ZÁVĚR

V této práci jsme se zabývali zpracováním edice českého spisu *Chlouba podagry* z roku 1597. Originál *Apologia seu Podagrae laus* (1522) od Willibalda Pirckheimera byl přeložen českým humanistou Jiřím Karolidem z Karlsperka. Ten tak dle svých vlastních slov učinil kvůli svým přátelům, kteří nemocí trpěli.

Spis *Chlouba podagry* je dochován a uložen ve Strahovské knihovně v Praze, pracovali jsme s jeho elektronickou podobou. V *Ediční poznámce* jsme představili příručky a studie zabývající se pravidly transkripce, z nichž jsme při naší práci vycházeli. Tuto poznámku doplňuje sekce *Vysvětlivky a Slovníček pojmů*.

V humanistické literatuře se objevuje značná oblíbenost tzv. žertovných enkomii, která si získala zájem široké učené skupiny. Prostřednictvím svého onemocnění, na které bylo tehdy pohlíženo jako na znak vyšší společnosti, si vytvořili společnou učenou základnu.

Zájem o texty zesměšňující nemoci se zvyšoval nejen kvůli jejich zábavní funkci, ale také i jejich informačnímu charakteru. Mohly totiž ulehčit nemocnému prostřednictvím humoru, ale také sloužily k objasnění základních informací o chorobě, např. jak zmírňovat její příznaky. Podagra se stala tématem, které se objevovalo v epistolární i literární tvorbě opakovaně. Velice cenné jsou v této době také ego-dokumenty autora zachycující aktuální, jedinečný a reálný popis stavů a bolestí nemocného. Tyto autobiografické poznámky mohl autor dále zpracovat do své literární tvorby. Enkomiaistické texty tak zaplňovaly prázdná místa v odborných lékařských diskurzích a nahrazovaly i neexistující informační příručky.

V komentáři jsme se okrajově zaměřili na život a dílo autora Willibalda Pirckheimera, překladatele Jiřího Karolida z Karlsperka i na tiskaře Daniela Sedlčanského nejstaršího.

V době, kdy vyšla *Chlouba podagry*, se na našem území objevily další texty, které se mohly inspirovat dílem Willibalda Pirckheimera. V roce 1597 se v olomouckém prostředí objevila anonymní báseň, která tematizuje Podagru jako ženskou postavu, ta se stává dobytélkou světa, dává najevo svou nadřazenost a své oběti považuje za méněcenné. S takovým vyobrazením se setkáváme také

v díle Jiřího Bartholda Pontana, který ve svém spisu *Triumphus podagrae* z roku 1605 podagru vykresluje jako bohyni stavící se do čela celého procesí svých obětí. Veršované dílo Victorina Rhacotoma z roku 1600 vidí nemoc jako bezbrannou ženu, stejné je to i v Karolidově *Chloubě*.

Jedná se bezpochyby o zajímavé humanistické dílo, které by i v současnosti sloužilo k pobavení čtenáře. Prostřednictvím tohoto typu textů se můžeme dozvědět více o dobovém smýšlení o této nemoci.

ANOTACE

Příjmení a jméno autorky:	Ziková Hana
Název katedry a fakulty:	Katedra bohemistiky Filozofické fakulty, Univerzita Palackého v Olomouci
Název diplomové práce:	Chlouba podagry od Willibalda Pirckheimera, překlad Jiřího Karolida (Edice a komentář)
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.
Počet znaků:	131 233
Počet příloh:	0
Počet titulů použité literatury:	37 + 1 pramen

Klíčová slova: Podagra, dna, humanismus, chvála, enkomiastická literatura, Jiří Karolides z Karlsperka, Willibald Pirckheimer, Chlouba podagry, podagríci, oběti, nemoc, nestřídmost, obžerství.

Anotace diplomové práce:

Cílem diplomové práce je zpracování moderní edice raně novověké písemné památky *Chlouba podagry* z roku 1597. Základ práce tvoří transkripce textu do novočeského pravopisného systému, při které jsme se snažili zachovat dobové zvláštnosti jazyka a jeho zvukovou podobu. Doprovodný komentář podává informace o autorovi Willibaldu Pirckheimerovi, překladateli Jiřím Karolidovi a tiskaři Danielu Sedlčanském nejstarším. Dále se zaměřujeme na personifikovanou postavu Podagry a její reprezentaci v humanistických textech.

Anotation of the bachelor thesis:

The aim of this thesis is to elaborate on contemporary edition of early modern literary relic *Chlouba podagry* from 1597. The foundation of this thesis is made by a transcription of the text to present-day Czech grammatical system, in which we kept language curiosities and phonetic form of sixteenth century. The commentary

provides information about the author Willibald Pirckheimer, the translator Jiri Carolides, and the printer Daniel Sedlcansky the eldest. We also focus on a personified character of Podagra and her representation in humanist texts.

RESUMÉ

In this thesis we want to present to readers the early modern writing *Chloubá podagra* from 1557 by its present-day edition. It is a publication of German humanist Willibald Pirckheimer, which was translated to Czech by a Latin writing humanist Jiří Carolides from Carlsperk. Carolides translated the writing for his friends to jokingly relieve them from their difficulties, which were caused by gout.

In the writing the personified sickness Podagra is at trial and is trying to uphold her innocence from accusation that she is harmful and insidious. She is urging the judge to listen to her and with her eloquence is trying ask for a mild judgment.

The core of this thesis is made of the transcription to modern day grammar system, in which we used available textbooks and studies. These are then included in editorial note. Changes we made to the text are also stated at this part of thesis. We tried to keep language curiosities and phonetic form of the time period. Archaisms and personalities mentioned in the transcribed text are mentioned in sections *Vysvětlivky* and *Slovníček pojmů*.

In other part of this thesis we briefly focus on life and writings of the author Willibald Pirckheimer, translator Jiří Carolides from Carlsperk and printer Daniel Sedlčanský the eldest. Further, we are trying to define the genre of *Chloubá podagra* and clarify, why was this genre so popular during humanism. Next we introduce the reader to similar publications from Czech territories, which could get inspired from the writing we are transcribing. We also focus on the personified character of Podagra herself and her physical characteristics – in 16th century writings the authors are mainly focused on dominant and defenseless faces of Podagra. The reader will also be introduced to the narrative content of the publication.

Comical type writings, which ridicule various diseases, are getting into the center of attention during 16th century. People were amused by them and also found precious information, which they couldn't find elsewhere. We can learn more about the humanist period thoughts about this disease by examining writings such is this.

PRAMENY

Chlauba Podagry: w Latinském Jazyku od Wilibalda Pirkhagmera sepsaná a před 27. lety w Sstrospurce wydaná: Nynij pak od M. Giřijho Karolidesa z Karlssperka, G. M. Cýsařské Poěty w Česstinu přeložená. ... Wytisstěná w Starém Městě Pražském v Danyele Sedlčanského. Léta 1597. Dostupné z: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-KKPS__BT_X_38_____1GMA6P3-cs#search.

SEZNAM LITERATURY

BEDNÁŘ, Kamil. *Med a hořec. Parafráze z latinské poesie XVI. století v Čechách.* Přel. Věra Studená. Praha: Václav Petr, 1942, s. 17–18.

BOČKOVÁ, Alena. Ediční poznámka. In: *Historia S. Joannis Nepomuceni = Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého: aneb, Podoby barokního překladu.* Editor Alena. 1. vyd. Praha: Scriptorium, 2015, s. 143–165.

CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk.* Praha: Triáda, 1998. Paprsek. ISBN 80-86138-07-0.

ČERNÁ, Marie Ludmila. *Stručné dějiny knihtisku.* Praha: nakladatelství Šolc a Šimáček, společnost s.r.o, 1948, 224 s.

Česko - německý slovník Fr. Št. Kotta [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <http://kott.ujc.cas.cz/>.

DAŇHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. In: *Textologie a starší česká literatura.* Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013. Varianty. ISBN 978-80-85778-93-9.

FINK, Gerhard a Jiří HORÁK. *Encyklopedie antické mytologie.* V Olomouci: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-99-9. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:0f83d0f0-8f41-11e3-997d-005056827e52>.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého, III. díl, Tvarosloví, I. Skloňování.* Praha, 1960. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/literatura/edice/00492e83-c6eb-4dc1-9995-e0c130eb8100/plny-text/s-apatem/folio/I>.

HAVEL, Rudolf, Břetislav ŠTOREK, Jiří FLAIŠMAN a Michal KOSÁK. *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2006. Scholares. ISBN 80-7185-653-3.

HEJNIC, Josef, Karel HRDINA, Jan MARTÍNEK a Antonín TRUHLÁŘ, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1982, 5, S-Ž, 603 s.

HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 1, A-C, 530 s.

HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, 2, Č-J, 490 s.

HRDINA, Karel, Antonín TRUHLÁŘ, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK, ed. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1973, 4, N-Ř, 391 s.

JANEČKOVÁ, Marie. *K jazyku českého baroka: hláskosloví, pravopis a tisk, označování kvantity*. Praha: ARSCI, 2009. Jazykověda. ISBN 978-80-7420-003-8.

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1875, Svazek I., A-L, 489 s.

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1876, Svazek II., M-Ž, 392 s.

Josef Jungmann. *Slovník česko-německý, Díl I., A–J*. Praha, 1835. Vydání první. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/digitalni-kopie-detail/JgSlov01>.

Josef Jungmann. *Slovník česko-německý, Díl III., P–R*. Praha, 1837. Vydání první. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/digitalni-kopie-detail/JgSlov03>.

Josef Jungmann. *Slovník česko-německý, Díl IV., S–U*. Praha, 1838. Vydání první. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/digitalni-kopie-detail/JgSlov04>.

JUST, Jiří. Jazykové zásady edice. In: *Kněžská korespondence Jednoty bratrské v českých diecézích z let 1610–1618: hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil*. Editor Jiří JUST. 2011. Praha: Scriptorium, s. 55–62.

Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků. s. 144. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:efa97d20-1122-11e4-a8ab-001018b5eb5c>.

KUŤÁKOVÁ, Eva, Anežka VIDMANOVÁ a Jan JANOUŠEK. *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Odeon, 1984. s. 486. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:1ae7a840-4ce8-11e3-ac54-005056825209>.

MALURA, Jan. K vydávání literárních textů raného novověku v současnosti. In: POLÁCH, Vladimír. *Funkce - Funkčnost - Funkcionalismus: sborník příspěvků z 6. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 16. – 18. května 2005*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1767-7.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. J. Otto. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7e11fe20-043e-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>.

Příručný slovník všeobecných vědomostí. s. 812. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:ab4dc486-9ce7-4724-88c9-266298ecdeee>.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

STORCHOVÁ, Lucie. „The tempting girl, I know so well.“: Representations of Gout and the Self-Fashioning of Bohemian Humanist Scholars. In: *Early Science and Medicine* 21, č. 6, 2016, s. 511–530.

STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-23-0.

ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002. ISBN 80-86466-00-0.

TRUHLÁŘ, Antonín, HRDINA, Karel, ed. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.* V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918, Díl I, Abel-Collinus, 496 s.

V. K.. *Malý domácí lékař: spis poučný zvláště pro lid, zároveň spolehlivý rádce ve všech nemocech obojího pohlaví ... jak zdraví se má šetřiti.* V Praze: Nákladem Aloise Hynka, [1879]. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:db40920-0ec1-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>.

VAŠÁK, Pavel. Ediční zpracování staročeského textu. In: VAŠÁK, Pavel a kol.: *Textologie. Teorie a ediční praxe.* Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 8070666382.

VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. In: *Listy filologické*, 1998. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 1998, 121, s. 341–346.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod.* Praha: Libri, 2006, 1350 s., [79] l. obr. příl. ISBN 8072773127.

Vokabulář webový [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/>.

VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848.* Praha: Arthur Novák, 1926, 191 s.